



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

**Commentariorum ac disputationum, in tertiam partem divi  
Thomae tomi quinque**

Priorum vigintisex Quaestionum eius Partis expositionem complectens

**Suárez, Francisco**

**[Köln], 1617**

Disputatio LIII. De Adoratione Christo eiusque humanitati debita.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-93775](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-93775)

Marfil.

Circa hanc difficultatem Marfil in 3. quæst. 8. art. 1. sentit, habitum latrice & dulcis esse vnum, & eundem. Quæ sententia plane probabilis est, eiq; fidem faciunt rationes factæ: nam quas Marfil adducit, parum aut nihil concludunt, quas ea de causa omitteudas duxi, tum etiam, ne plus iusto in re hæc immorarer. Verior tamen est communior sententia, quæ habitus istarum virtutum inter se distinguit, quam tradit aperte D. Tho. 2. 2. quæst. 81. vbi solum Deum constituit religionis obiectum, & quæst. 102. & 103. ponit alias virtutes ad homines colendos, & differentiam semper constituit inter adorationem, & amorem: idem docet Bonauent. in 3. dist. 9. art. 2. q. 4. vbi ceteri doctores, & ferè recentiores Theologi, quid de hac materia scripserunt, rem hanc vt certam atq; exploratam supponunt. Ratio verò est, quia adoratio per se primo tendit ad excellentiam vt sic, quapropter vbi tanta est diuersitas excellentiæ, quanta est inter Deum, & creaturam, adorationes, & virtutes, quæ sunt earum principia, diuersas esse necesse est. Quæ ratio in solutione propositæ difficultatis magis explicabitur.

Responsio

D. Thom.

Bonauent.

Responsio

ab obiectio-

nes.

D. Thom.

Ad rationem ergo dubitandi supra positam primo negari potest, dilectionis actum quo amatur proximus propter virtutem, vel sanctitatem creatam, quæ in ipso inhæret, etiam si supernaturalis sit, à propria virtute charitatis elici, sed à virtute infusa amicitie humanæ, quæ non est virtus theologica, sed moralis. Cuius solutionis fundamentum probabile quidem est, sed non potest hoc loco satis examinari, vt res postulare videbatur, neq; oportet, ne in messem alienam manum mittamus: id verò sine hac sufficiens discussione affirmari, aut approbari nequaquam iudicio expedire, præsertim cum D. Tho. qui in tribus locis 2. 2. hanc difficultatem tetigit, differentiam inter amorem, & adorationem collocare conatus sit. Primum locum iam attingimus. Secundus est in q. 25. art. 1. ad 2. vbi sic inquit: Amor respicit bonum in communi, honor vero proprium bonum honorati, deferretur enim alicui in testimonium propriæ virtutis, & ideo diuersa quantitas bonitatis diuersorum non causat diuersitatem specificam in amore, dummodo referantur ad aliquod vnum bonum commune: sed honor diuersificatur secundum propria bona singulorum. Tertius locus est in q. 81. art. 4. ad 3. vbi hoc magis explicans dicit: Obiectum amoris est bonum: obiectum autem honoris vel reuerentiæ est aliquid excellens: bonitas autem Dei communicatur creature, non autem excellentia bonitatis eius. Et ideo charitas, quæ diligitur Deus, non est virtus distincta à charitate, quæ diligitur proximus. Religio autem, quæ honoratur Deus, distinguitur à virtutibus, quibus honoratur proximus. In quibus solutionibus, illud semper manet obsecrum, quia seruata eadem proportione, eadem ratio diuersitatis, vel vnitatis apparet in vtraque virtute, quia sicut amor in communi tendit in bonum in communi: ita honor in communi refertur ad excellentiam in communi: & sicut talis honor, scilicet latrice, respicit talem excellentiam, nimirum increatam, ita talis amor, videlicet super omnia, respicit talem bonitatem per essentiam. Rursus sicut communicatur homini participatio diuinæ bonitatis: ita etiã communicatur participatio diuinæ excellentiæ, & sicut non communicatur creaturæ diuina excellentia, prout in se est: ita nec communicatur diuina bonitas per essentiam, & ideo sicut non potest creatura latrice coli: ita nec super omnia amari. In quo ergo consistit differentia illorum inter se?

Fateor rem esse obscuram, & difficilem. Duo tamen dici posse videtur, in quibus & res ipsa, & mens D. Tho. fortasse consistit. Alterum sumitur ex communicatione amoris, & adorationis: amor enim respicit obiectum sub ratione quasi absoluta: adoratio vero sub respectiva ratione per comparisonem ad honorantem, id est, amor tendit in bonitatem obiecti secundum se: adoratio vero in excellentiam alte-

rius, quatenus aliquo modo excedit ipsum adorantem. Atq; hinc fit, vt sicut Deus habet singularem respectum superioris, incommunicabilem creaturæ: ita religio illum specialiter respiciat, non prout potest cum creatura conuenientiam aliquam habere, sed prout singulariter illa excedit: at vero amor non respicit singulari modo hunc excessum, sed bonitatem, & communicationem eius. Cuius signum est, quod amor non tantum est ad alium, sed ad seipsum, vnde Deus ad se charitatem habet, cuius participatio est charitas nostra, non tamen habet religionem, quæ se veneretur. Huius rei ratio est, quia potest suā bonitatem respicere sub ratione absoluta, non tamen sub ratione respectiva superioris, seu excellentis.

Ex hinc oritur altera differentia (quam etiam colligo ex D. Thom. 2. 2. q. 102. art. 2. ad 3.) quod religio per se est ad alterum, & ideo per se respicit ius alterius, & rationem debiti: ius autem diuinum, propter quod à nobis colendus est, & adorandus, excellentius est & altioris ordinis, quam omne ius creaturæ, quia in excellentia infinita, & supremo quodā dominio incommunicabili creaturæ fundatur, & ideo virtus, quæ hoc debitum Deo perfoluit, singularis est, & distincta ab omnibus virtutibus, quæ iura seu debita creaturarum respiciunt. Secus vero est in amore, qui nec per se ad alterum tendit, neq; in illo ratio debiti consideratur. Cuius signum etiam est, quia propter hanc causam, licet eadem charitate diligamus nos ipsos, parentes, & alios proximos; tamen in ordine ad honorem exhibendum diuersæ sunt virtutes, pietatis ad parentes, obseruantie ad principes, dulciæ strictè sumptæ ad dominos, ad seipsum autem nulla est virtus exhibens honorem.

Ex his ergo satis constat, cur distinguendus sit habitus dulciæ Sanctorum ab habitu religionis seu latrice, & cur hæc distinctio clarior, & certior in adoratione sit, quam in amore. Vnde tandem concluditur, hunc cultum Sanctorum non dici religiosum, quod à religione elicitus sit, sed propter alias causas supra enumeratas.

## DISPUTATIO LIII.

In duas sectiones distributa.

De adoratione Christo, eiusq; humanitati debita.



Quam de adoratione Dei, & Sanctorum hominū sermonem instituiamus, facile erit adorationem Christo Domino debitam explicare. Possumus autem loqui vel de Christo, de humanitate eius. Et de Christo quidem, vel simpliciter, vel in quantum est homo. De his igitur figillatim dicendum est. Explicabimus autem simul, & vnitatem, & qualitatem, seu speciem adorationis, hæc enim duo à D. Tho. in his articulis tractata sunt.

## SECTIO I.

An Christus Deus homo adorandus sit perfecta adoratione latrice.

In hac sectione breuiter iacienda sunt fidei fundamenta, vt postea possimus ea, quæ nonnullam dubitationem habent, inquirere.

Primum ergo certum est hunc hominem Christum in diuina, & humana natura subsistentem, adorandum esse illa perfectissima adoratione latrice, quæ tota Trinitas, & singule personæ diuinæ adorantur. Hoc esse de fide constat ex Scripturis, Concilijs, & Patribus. Christus enim de se loquens dicit Ioan. 5. Ioan. 5. Vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Et Paul. ad Romanos 14. de Christo exponit illud Rom. 14. Isa. 45. Mihi curuabitur omne genu, quod de adoratione latrice soli Deo debita dictum esse constat. Et eodem sensu ad Philip. 2. dicit: In nomine Iesu omne genu flectatur. Et Thomas adorans Christum Ioann. 20. Ioan. 20. dixit;

Tet 4

dixit;

Ioan. 9.  
Cyril.  
Alex.  
Heb. 1.

Matth. 2.

Apocal. 5.  
& 22.

Conc. Eph.  
Conc. Alex.  
VII. Synod.  
Athanas.

Edict. Iust.  
niani.

August.

dixit; Dominus meus, & Deus meus. Et eadem fide ex-  
cus à Christo illuminatus, procedens adoravit eum,  
Ioan. 9. ut ponderavit Cyrillus, Alexand. lib. de re-  
cta fide ad Theodosium, circa finem, adiungens il-  
lud ad Hebræos 1. Et cum iterum introducit Primogeni-  
tum in orbem terra dicit, Et adorent eum omnes Angeli e-  
ius: & de eodem cultus genere, intelligit Patres ad-  
orationem à Magis Christo exhibitam, Matth. 2. ut  
suis mysticis muneribus ipsi satis professi sunt. De-  
nique Apocal. 5. & 22. hoc modo adorant Sancti o-  
mnes agnum occisum, atque illi, & sedenti in thro-  
no simul cantatur ab omnibus: *Benedictio, & honor  
& potestas, in secula seculorum.* Definuit denique hac  
Conc. Eph. veritas in Concilio Ephesino, canon. 8. & in epistola  
Conc. Alex. Concil. Alexandrini ibi recepta, & in V. Synodo,  
collat. 8. canon. 9. & VII. Synodo, act. 6. tom. 5. versus  
finem, ubi ex Athanasio in epist. ad Euphichium, hæc  
verba referuntur: *Caro, postquam facta fuit Regis regu-  
mentum, cum ipso Rege eiusdem sit dignitatis, quamquam  
natura non fuerit talis.* Et alia similia referuntur in e-  
dicto Iustiniani Imperatoris ad Ioannem Papam  
Secundum. Et in sequentibus plura afferemus. Ra-  
tione probatur, quia Verbum diuinum, seu Chri-  
stus in quantum Deus hac adoratione colendus est,  
ut supra ostendimus, quia est verus Deus, & æqualis  
Patri. Vnde August. lib. 1. de Trinitate, cap. 6. Atha-  
nasia, & alij Patres scribentes contra Arianos, ex hac  
adoratione, quam ex Scripturis constat Filio Dei de-  
beri, quasi à signo, seu posteriori concludunt, ipsum  
esse verum Deum: sed Verbum assumendo carnem  
non se sua dignitate priuauit, ergo etiam Verbo in  
carnato, seu Christo homini Deo, eadem adoratio  
debetur, sicut Rex, etiam si vilioribus vestibus indu-  
tus sit, honore Regio tractandus est.

Ex hoc principio sequitur aliud etiam de fide cer-  
tum, scilicet hunc hominem Christum vna & eadem  
adoratione latriz adorari, qua adoratur Deus. Po-  
test autem hæc assertio duplicem habere sensum,  
prior est, hanc vnam adorationem per communi-  
cationem saltem idiomatum communem esse Deo,  
& homini, & hic sensus est certus, & clarus, ac in pri-  
mis definitus contra Nestorium in citatis locis. Cum  
enim Nestorius secundum substantiam distingue-  
ret Christum à Verbo, consequenter negabat, Chri-  
stum adorari eadem adoratione qua Verbum, sed  
quodammodo coadorari propter accidentariam  
vniionem. Concilia verò negant coadorari, & defi-  
niunt per se, ac verè adorari, quia sicut non distin-  
gitur personaliter à Verbo, ita nec potest adora-  
tione seiungi. Ex hoc verò sensu solum habetur,  
hunc hominem quoad suppositum ipsum adorari  
hac adoratione, non verò, quod hæc adoratio ali-  
quo modo comprehendat humanitatem ipsam, ut,  
si Rex sit peccator, qui adoratur Regem, adoratur pecca-  
torem quoad suppositum ipsum, adoratio tamen  
non extenditur villo modo, nec redundat in ipsum  
peccatum. Posterior ergo sensus huius assertionis  
esse potest, hæc vna adoratione latriz ita adorari  
Deum hominem, ut in ipsam etiam humanitatem  
redundet adoratio. Et hic sensus difficilior est, quia  
obscurum explicatu est quomodo humanitas, cum  
etiam post vniionem sit creatura, adorari villo modo  
possit eadem adoratione perfectæ latriz, qua Ver-  
bum adoratur. Sed de hac difficultate commodius,  
ac fusius dicemus sectione sequenti.

## SECTIO II.

*Utrum Christus in quantum homo adoretur ado-  
ratione latriz, ita ut eadem adoratio ne colatur  
humanitas.*

**R**atio dubitandi, quia est humanitas Christi  
non potest adorari latriz, sicut diuinitas, ergo  
Christus in quantum homo non adoratur latriz.  
Antecedens patet: quia licet humanitas sit vnita

A Verbo, nunquam tamen est æqualis in excellentia,  
& dignitate ipsi diuinæ naturæ, ergo neque æquali  
adoratione colenda est. Et confirmatur primo, quia  
Christus ut homo, non est Deus, nec finis vltimus,  
nec supremum bonum nostrum, & ideo ut sic non  
est diligendus super omnia, ergo eadem ratione, ne-  
que est latriz adorandus: est enim eadem ratio, nam  
latriz a Deo, verbi gratia, sacrificium, procedit ex  
hac existimatione, quod is cui offertur, est finis vlti-  
mus, & primum principium rerum omnium, lo-  
quor enim de latriz perfecta, & absoluta, non dere-  
spectiva, & imperfecta. Confirmatur secundo, & ex-  
plicatur, Angelus enim verbi gratia, ante Incarna-  
tionem adorabat Verbum latriz, & nunc etiam ad-  
orat, interrogo igitur, an eodem omnino actu nunc  
adoret, quo antea, nec ne? nam si est idem, ergo illa  
adoratio non communicatur carni, quia actus fini-  
tus, si in se non est mutatus, neque auctus, non potest  
vno tempore plura obiecta attingere, quam alio. Si  
autem actus non est omnino idem, oportet vt vel  
sit actus distinctus, vel vt aliquod augmentum, seu  
additio facta sit tali actui: quidquid verò illud sit,  
quod additum est, non potest esse eiusdem perfe-  
ctionis in ratione latriz, quia (ut dictum est) non  
procedit ex tam perfecta existimatione humanita-  
tis assumptæ, quanta est ipsiusmet diuinitatis, quia  
humanitas vnita inferior est diuinitate, ergo pro-  
prie, & formaliter loquendo, Christus ut homo non  
adoratur perfecta latriz.

Ut respondeamus huic quæstioni, oportet distin-  
guere duplicem sensum eius: nam illa particula, in  
quantum, potest & reduplicatiue, & specificatiue su-  
mi, & priori modo inquiritur causa, & ratio huius  
adorationis latriz, an scilicet possit esse ipsa huma-  
nitas includendo in humanitate dona supernatura-  
lia, & gratias in illa existentes: nam de sola, ac nuda  
natura præcise sumpta, per se non est non posse esse  
rationem huius adorationis. Posteriori autem modo  
inquiritur tantum, an humanitas sit saltem res ad-  
orata prædicta adoratione. Vnde distinguere etiam  
oportet rem adoratâ, quæ dici potest materia, circa  
quam versatur adoratio, & rationem adorâti, quæ  
(ut diximus) est aliqua excellentia interdum intrin-  
seca, interdum verò extrinseca, ut in adoratione re-  
spectiva, quæ fit per habitudinē ad aliud. Inter quos  
modos est differentia, quia quando excellentia est  
intrinseca, & veluti pars rei adoratæ, simul esse po-  
test ratio adorandi, & res adorata: recte enim fieri  
potest, ut idem sit, quod est, & quo est, præsertim in  
simplicibus: at verò quando ratio est extrinseca, non  
oportet vt semper sit propriè adorationis materia.  
Rursus in ipsa adorationis materia oportet distin-  
guere id, quod per se primo adoratur, & id, quod in  
alio coadoratur. Primo enim, ac per se adoratur  
persona, ut D. Tho. dixit, quod verū est de propria, &  
absoluta adoratione, non vero de omni respectiva,  
per quam interdum materia adorationis, est tantū  
imago, vel reliquæ, vel aliquid huiusmodi, & non  
persona. Ut ergo generaliter loquamur, dici potest  
primaria materia adorationis illud, ad quod per se  
primo dirigitur, seu in quo primario consistit intentio  
adorantis. Coadorantur verò, quæ illi rei, seu per-  
sonæ cōiuncta sunt, ut partes in toto: quæ verò nul-  
lo ex his modis adorationē terminant, non possunt  
dici adorari, nisi omnino abusiue, vt art. 3. patebit.  
Vnde etiam intelligitur, aliud esse adorari hoc pro-  
pter illud, aliud adorari hoc in illo. Primū enim ra-  
tionem formalem indicat, secundū verò ad mate-  
riā pertinet, quatenus vnū in alio adoratur, vt par-  
tes in toto, purpure in Imperatore: quod etiā varijs  
modis accidit, nam ordine intentionis per se adora-  
tur totū, vel persona, & partes, seu vestes in illa, vel  
cum illa: ordine tamen executionis interdum adora-  
tur totum in parte, seu veste, ut cum adoro perso-  
nam osculando manum, aut vestimenti simbram.

Quæ

Quæ varietas non distinguit species adorationis; quia huiusmodi species ex primario motu, seu intentione sumenda est, sicuti supra diximus.

Secundo oportet notare varios loquendi modos Theologorum, nam fere omnes conveniunt, affirmando, Christum ut hominē specificatiue loquendo, & humanitatem eius aliquo modo odorari latrā, hæc est enim mens D. Tho. hic, hoc enim sensu dixit art. 1. *Vtramque Christi naturam ex parte persone vna adoratione colit, sentiens, illam adorationem cōplecti aliquo modo vtramque naturam, propter vniōnem in eadem persona: vnde art. 2. cōcludit, carnem vnitam Verbo, illa adoratione latrā, qua Verbum incarnatum colitur, adorari: & in eadem sententia est Magister in 3. dist. 9. & ibi Bonauent. art. 1. q. 1. Ricard. art. 2. q. 1. Scot. q. vnic. 5. De tertio, Paul. q. 1. circa finem. Durandus, Gabriel, & reliqui, Marili<sup>9</sup> q. 8. art. 2. Alenf. 3. part. q. 30. memb. 2. V. Valens, qui hoc putat ad fidei dogmata pertinere, to. 3. de sacramentalibus, cap. 119. In modo autem explicandi hanc sententiam est nonnulla diuersitas, Durandus enim supra quæst. 2. dicit, humanitatē Christi solum per accideus adorari latrā, qui fortasse in re non multum differt à reliquis: modus tamen loquendi singularis est, & vitandus. Gabriel verò supra, & lect. 49. & 50. in canonem, distinguit duplicē latrā: aliam simpliciter seu absolutam, quam negat communicari vilo modo humanitati: aliam vero secundum quid, & respectuam, quam concedit ad humanitatem terminari. Quia verò hæc sententia videtur dictis Sanctorum contraria, ideo alij eandem fere rem, alijs verbis explicant. Distinguentes duplicem latrā, superiorem, quam negat tribuendam esse humanitati, & inferiorem, qua adoratur hic homo Christus propter gratiam vniōnis, & consequenter adoratur etiam hæc humanitas propter diuinitatem illi vnitam. Hanc verò duplicem latrā, quamquam specie differre dicant, nihilominus asserunt simpliciter, & vniuoce in ratione latrā conuenire, nam vtraque manat ab eadem virtute religionis, & vtraque in excellentia increata fundatur, licet diuerso modo: altera enim respicit excellentiam diuinam secundum se; altera vt coniunctam humanitati, illamque sanctificantem. Quod satis quidem est, vt vna sit alia perfectior, non verò, ac aliqua earum improprie tantum, vel analogice sit latrā. Quocirca, quando Concilia, & Sancti dicunt humanitatem adorari vna latrā cum Verbo, intelligendi sunt iuxta sententiam hanc, non de omni, sed de aliqua latrā, neque de summa, sed de aliqua minus perfecta, quamvis vera, & propria. Hæc sententia est fortasse probabilis, tamen (vt exilimo) proprio & vero sensu Conciliorum, & Sanctorum non satisfaci.*

Dico ergo primo, eadem supræ adoratione, qua adoratur Verbum incarnatum, ite etiam adoratur hic homo Christus, vt simul coadoretur eius humanitas. Et hoc sensu dici potest illa adoratione adorari Christus etiam vt homo specificatiue. Hanc exilimo esse mentem D. Tho. hic, & Sanctorum Patrum, qui ex vniōne substantiali, qua caro est vnita Verbo ad componendam vnam personam, effectū esse dicunt, vt eadem adoratione, qua adoratur persona, coadoretur caro eius, vnde aperte videntur loqui de perfecta latrā, & de adoratione, quæ in humanitatem aliquo modo redundat. Sic Damascenus lib. 3. cap. 8. & lib. 4. cap. 3. dicit, carnem per se esse inadorabilem, vt Verbo autem coniunctam, simul eadem adoratione coli: *Non enim, inquit, carnem nudam adoramus, sed carnem Dei, id est, incarnatum Verbum.* Idem repetit oratione prima de imaginibus, in principio; & rationem reddit, quia caro idem effecta est cum Verbo, quantum scilicet ad personam attinet. Hinc Chrysost. homil. 5. super epistolam ad Hebræos: *Re vera, inquit, magnum, & admi-*

*rabile, & stupore plenum est, carnem nostram sursum sedere, & adorari ab Angelis, & Archangelis: & hominibus. 3. de Christo secundum carnem exponit verba illa: Et adorent eum omnes Angeli eius, quæ ab omnibus de perfecta latrā intelliguntur. Idē colligitur ex Ambrosio lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 19. versus finem, vbi adducit illa verba ad Philip. 2. Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine, Iesu omne genu flectatur, nomen enim Iesus, humanitatem formaliter significat. Latius verò hoc docet lib. 2. de Spiritu sancto, cap. 12. lib. de Incarnat. Dom. sacram. cap. 7. August. ser. 58. de Verbis Domini, cum dixisset, Si Filius non esset natura Deus, non fore colendum, vel adorandum vt Deum. Sic ex persona hæreticorum replicat. Quid? quod carnem eius, quam creaturam esse non negas, simul cum diuinitate adoras, atque ei non minus, quam diuinitati deferuis? Respondet, ego Dominicam carnem, imo perfectam in Christo humanitatem propterea adoro, quod à diuinitate suscepta, atque deitati vnita est, vt non alium, atque alium, sed vnum, eundemque Deum, & hominem Dei Filium confitear, &c. & Palm. 98. de Christo exponit illa verba: Adorate scabellum pedum eius, per scabellum humanitatem intelligens, quem ibi Cassiodorus imitatur. Denique Epiphanius in Anacorato circa medium, humanitatem dicit coadorari Verbo Dei: & in septima Synodo, act. 6. circa finem dicitur: Cum adoratur Christus, non separati humanitatem à diuinitate, sed vtramque vt vnum adorari latrā. Fauet tandem Concil. Trident. sess. 13. cap. 5. & can. 6. definiens, Eucharistiæ sacramentum, propter diuinitatis, & humanitatis Christi præsentiam adorari latrā. Exempla etiam ex Scripturis supra adducta hoc confirmant, quando enim Thomas adorauit Christum, dicens: Dominus meus, & Deus meus, vel etiam quando Magi eundem adorauerunt, sine vilo dubio perfectam, & summam latrā exhibuerunt, vt Concilium etiam Tridentinum significat & tamen illo actu non adorauerunt solum diuinam naturam, sed etiam humanam, circa quā proximè exercebatur adoratio. Nam licet ipsa diuina persona per se primo adoraretur, & primaria intentio in illam tenderet, & cōsequenter in humanitatem: tamen ordine executionis (vt ita dicam) circa ipsam humanitatem proxime versabatur adoratio. Et ad hoc valet exemplū, quo Augustinus dicto sermone vtitur, quia purpura, qua Rex est indutus, simul cum illo adoratur, eadem adoratione Regia, quæ in suo ordine summa est respectu talis personæ. Et sicut etiam adoramus summum Pontificem deosculando pedem, & calceum eius, quod actu coadoramus ipsum calceum, sicigitur, qui adorat Christum vt Deum hominem deosculando pedes eius, eadem adoratione colit humanitatem eius. Hoc verò exemplum intelligendum est ablatione imperfectionibus: quod non satis considerauit Durandus, & ideo minus cautè locutus est: purpura enim tantum accidentaliter vnitur personæ Regis, & ideo dici potest solum per accideus coadorari: at verò humanitas per se vnita Verbo, Christus enim verè est vnus per se ex diuinitate & humanitate compositus, & ideo illa perfecta latrā, qua Christus colitur, per se coadoratur humanitas eius. Vnde accommodatius exemplum esse potest in anima, & corpore, nam eadem adoratione dulz, qua adoratur homo sanctus propter sanctitatem animæ inhzrentem, per se coadoratur corpus, quod tali animæ per se vnitum est: vnde eadem adoratione, qua nunc adoratur anima sancti Petri, adorabitur post resurrectionem totum compositum, & coadorabitur corpus propter vniōnem. Sicigitur, cum persona Christi ex vtraque natura constans, sit tam per se, & verè vna sicut quilibet homo, vna adoratione adorabitur, qua per se primo ipsa persona, concomitanter verò, & quasi per se secundo humana natura tali personæ vnita honore, & vene-*

Ambrosi

Augusti

Cassiod.

Epiph.

VII. Synod.

Conc. Trid.

Augusti

D. Thom.

Magister.

Bonauent.

Ricard.

Scot.

Paul.

Durand.

Maril.

Gabr.

Alenf.

V. Val.

Damasc.

Chrysost.

Cyril.

& veneratione afficietur. Et hæc est propria ratio à priori huius conclusionis, quam Concilia, & Patres citati indicant. Et Cyrillus lib. 1. de Fide ad Regim. hoc sensu dixit, In Christo non esse vnam naturam, quæ adoratur, & aliam, quæ non adoratur, sed vnam Verbi naturam incarnatam, adorabilem cum carne sua vna adoratione: quorum verborum sensus esse videtur in Christo vnam esse naturam per se adorabilem, scilicet diuinitatem, cui humanitas ita coniuncta est, vt simul cum illa, & eadem adoratione adoretur. Vnde (quod ad modum loquendi attinet) aduertendum est in Patribus, & Concilijs aliud esse loqui de Christo, & aliud, de humanitate Christi: Christus enim, quia significat personam, non potest dici coadorari Deo, sed adorari vt Deus: quia verbum coadorandi adiunctum personis, indicat distinctionem vnius ab alia: at vero loquendo de humanitate, recte dicitur coadorari Deo, quia ipsa non est Deus, sed Deo per se coniuncta.

Responsio  
ad argum.

Neque contra hanc conclusionem sic expositam, vt ratio in principio facta, quia de ratione latræ solum est, vt persona adorata sit verus Deus: non verò est necesse, vt quidquid coadoratur, sit etiam Deus, satis est enim, si personæ Dei coniunctum sit, quia licet hæc summa adoratio ad naturam assumptam etiam aliquo modo pertineat: non tamen æque principaliter, ac pertinet ad ipsam personam per se primo adoratam, & ad propriam & connaturalem eius naturam. Quod recte declaratur exemplo hominis supra posito, quando enim homo adoratur dulcia, simul coadoratur corpus eius, quanquā nec corpus sit homo, nec tantam excellentiam habeat, quantam habet homo, vel anima eius; sed sufficit coniunctio ad animam, vt adoratio totius in illud redundet. Et per hæc etiam patet solutio ad primam confirmationem, & in exemplo sacrificij, quod ibi adducitur, magis declaratur: sacrificium enim (vt supra diximus) summam, & perfectam latræ continet, & Christo offertur, non quidem ratione humanitatis, quia excellentia per sacrificium significata non conuenit Christo ratione humanitatis, sed diuinitatis. Propter quod dixit August. lib. 10. de Ciuit. cap. 10. Christus, cum in forma Dei sacrificium simul cum Patre summatamen in forma serui, sacrificium maluit esse, quam sumere, ne vel hac occasione quæquam existimaret, cuiuslibet esse sacrificandum creatura: nihilominus tamen, licet hic honor sacrificij humanitati per se primo non deferatur, cum tamen simpliciter offertur huic homini Christo, in eius humanitatem redundat.

August.

Ad secundam confirmationem respondetur, hanc adorationem relatam ex intentione operantis ad Verbum incarnatum, ex parte materialis obiecti aliquo modo differre ab adoratione Verbi secundum se; non vero inde fit, illam adorationem non esse summam, vel esse alterius rationis. Sicut adoratio dulcia, quæ datur animæ separatæ, vel toti composito, ex parte materialis obiecti diuersitatem habet: formaliter tamen eadem est: quia excellentia, & res primario adorata non variatur essentialiter, sed solum est aliqua varietas in adiunctis, quæ non satis est ad formalem distinctionem adorationis, cum formale obiectum, & materiale primarium idem maneat. Præsertim cum reliqua non distincta intentione, & quasi actu formali, sed veluti implicite, & concomitanter adorentur.

Dico secundo. Si Christus vt homo præcise adoratur propter dignitatem, & excellentiam, quam eius humanitas habet ex vi vnionis, illa adoratio non erit perfecta latræ, sed inferior. Hanc conclusionem probant rationes in principio factæ, & quæ in explicanda Gabriælis, & aliorum sententia diximus. Et declaratur vltius: quod enim Christus sub hac ratione adorari possit, per se notum videtur, quia sub hac ratione habet maiorem excellentiam, & di-

gnitatem, quam sit omnis creata excellentia: ergo propter hanc dignitatem non solum est adoratio dignus, sed etiam maiori, & excellentiori, quam sint omnes Sancti propter sanctitatem suam. Quod verò hæc adoratio non sit tam excellens, quam sit illa latræ, quæ debetur Deo secundum se. Probatur, quia minor est excellentia gratiæ vnionis in ipsa humanitate, quam sit excellentia diuinitatis secundum se, sicut supra etiam dicebamus, rationem filiationis, quæ conuenit Christo vt homini, seu in humanitate sua, per gratiam vnionis, & ex tempore, esse inferioris rationis, quam sit filio in creata, quæ illi vt Deo conuenit per generationem æternam.

Sed quæret aliquis, qualis sit hæc adoratio, & quomodo appellanda sit, & quomodo differat: à superiori adoratione, qua diximus simul cum Verbo humanitatem coadorari: vix enim videntur posse distingui, cum vtroque modo adoretur humanitas ratione vnionis. Respondetur magnam esse differentiationem. Primo in ratione formali, & motiuo adorationis, nam in priori motiuum est dignitas Verbi secundum se, in posteriori verò motiuum est dignitas, quam humanitas habet ex vnione ad Verbum. Deinde in priori obiectum per se primo adoratum est persona secundum diuinitatem suam, humanitas verò concomitanter, & quasi implicite: at verò in posteriori obiectum per se primo adoratum est hic homo, vt compositum ex humanitate, & in illa habet excellentiam super omnes homines. Denique in priori adoratur Christus vt æqualis Patri, in posteriori verò, vt minor Patri. Nihilominus tamen videntur hi duo ætus inter se conuenire, quod ab eadem virtute religionis eliciuntur, quia fundamentum huius scilicet actus est gratia vnionis, quæ, licet ex parte humanitatis sit aliquid creatum, iam ex parte Verbi, ad quod terminatur, quiddam increatum est, scilicet Verbum per se vnum humanitati, quam per se sanctificat: & ideo reddit hunc hominem singulariter excellentem, & dicto modo adorabilem. Eadem ergo virtus, quæ inclinatur ad colendum Verbum secundum se, inclinatur etiam ad colendum omne illud, quod per vnionem ad Verbum sanctificatur, vt latius in sequentibus explicabimus. Vnde sub hac ratione potest hæc adoratio latræ vocari, sicut opinio supra citata dicebat: vel certe (si modo magis visitato loquendum est) vocabitur potius hyperdulia: est enim hæc adoratio (vt diximus) ratione, & perfectione differens à propria latræ, quæ sola nomine latræ absolute dicitur significari solet, nomen autem hyperdulie vsurpari potest ad significandam omnem excellentem adorationem à perfecta latræ diuersam, illique inferiorem.

Dico tertio, Christus in quantum homo adorari potest propter excellentem gratiam, & sanctitatem creatam suam humanitati in hærentem, hæc tamen adoratio inferior est, & proprie hyperdulia dicitur. Conclusio hæc, est D. Thom. hic, & omnium, & explicari potest sicut præcedens, Sancti enim sunt adorabiles propter gratiam, & gloriam creatam, ergo multo magis Christus. Rursus hæc adoratio non fundatur in excellentia increata, ergo non est latræ. Imo hic videtur concludi hanc adorationem esse eiusdem rationis specificæ cū dulcia, quæ datur Sanctis, quamuis in illa specie summam quandam excellentiam habeat: quia gratia, & gloria Christi ita comparatur ad Sanctorum gratiam, & gloriam, adorationes autem eam proportionem inter se seruant, quam excellentiam.

Dices, quamuis gratiæ secundum se consideratz sint eiusdem rationis, tamen gratia in Christo est proprietas connaturalis, quæ est singularis excellentia.

Respondetur, in primis dici posse hunc respectum non tam significare singularem excellentiam, quam coniunctionem ad aliam superiorem gratiam, seu excel-

excellentiā: & ideo non oportere, ut illi respondeat singularis adoratio, sed ut ipsamet adoratio proportionata tali gratiæ cum alia superiori adoratione coniuncta sit, & ab illa possit imperari. Secundo, & magis ad rem dicitur, si gratia creata Christi consideretur quatenus per coniunctionem ad gratiam vnionis, infinitam quandam dignitatem habet, hac ratione illi respondere singularem adorationem ad latram spectantem, prout in secunda conclusionē tractatum est, quia talis adoratio non fundatur solum in gratia creata, sed in gratia vnionis. Sicut opera Christi, quamuis secundum se habeant bonitatem eiusdem rationis cum nostris, spectata tamen ut specialiter sanctificata per vnionem, singularem & excellentiorem honorem merentur.

Et hinc obiter intelligitur, quæ adoratio debeatur Christo homini titulo Redemptoris. Vnde eff. enim dixit, hoc solo titulo deberi Christo adorationem latræ; etiam si non esset Deus, quia nos redimendo emit nos, sibi seruos effecit. Quod improbat V. Valens lib. i. doctrinal. Fid. antiq. c. 24. & merito, si de perfecta & absoluta latra loquatur, quia (ut bene Scot. in 3. d. 9. notauit) Christus non est Redemptor ut prima causa simpliciter, sed solum ut prima in genere meriti, & satisfactionis, quæ solum est prima secundum quid, & alteri superiori causæ subordinata: at vero perfecta latra solum debetur primæ causæ simpliciter. Denique dignitas Redemptoris, prout conuenit Christo ut homini, inferior est dignitate Dei secundum se, non potest ergo esse ratio æqualis adorationis.

**Dubium.** Cuius ergo adorationis causa erit? neque enim negare possumus hunc titulum sufficientem esse alicuius adorationis causam, esse enim sine dubio magna excellentia Redemptoris, & singularia virtutis opera, ac specialia beneficia hominibus facta includit, propter quæ omnia aliquis singularis honor Christo debetur. Respondetur, ita quidem esse, & adorationem hanc, licet perfecta latra non sit, ad illam tamen latram reuocari, quæ propter gratiam vnionis debita est, quia tota Redemptoris dignitas ex illo principio manauit. Vnde sicut idem adorationis seu dulciæ modus debetur alicui propter sanctitatem creatam, & propter virtutis opera ab illa procedentia: ita eadem adoratio debetur Christo, ut homini ratione vnionis, & ratione perfectæ redemptionis ex rigore iustitiæ. Quocirca, si Christus fuisset purus homo, & imperfecte nos redemisset, non deberetur illi ea adoratio, quæ titulo redemptionis nunc debita est, sed alia inferioris ordinis, quæ dignitatem gratiæ creatæ, & efficacitatem eius non transcendere.

Vna verò superest difficultas, quia Concilia definiunt, Christum vna tantum adoratione esse adorandum, nos autem cum D. Tho. plures modos adorandi Christum posibles posuimus. Respondetur primum, Concilia non docere, Christum quacunque ratione spectatum vna tantum specie cultus adorabilem esse, quin potius quinta Synodus, collat. 8. canon. 9. sic definit vnā Christi adorationē ratione vnus personæ, ita negat ratione naturæ, quia hoc esset confundere naturas. Quando ergo tradunt vnā adorationem Christi, solum docent, in Christo non ita esse diuidendas adorationes, ut vna ad Christum, alia ad Verbum pertinere putetur, hoc enim ad errorem Nestorij pertinet: & ideo recte dicunt vna, & eadem adoratione adorari, quoniam, quæ adoratione adoratur Verbum, adoratur Christus, & e converso, quia est vnus & idem, & ideo omnis adoratio ad vnum & eundem pertinet, & ideo vna est: quod alijs verbis D. Tho. dixit: Adorationem Christi esse vnā ex parte rei adorati, licet possit esse multiplex ex rationibus adorandi. Ex quo fit, sicut quando adoratur Carissus adoratione latræ, coadoratur humanæ naturæ propter diuinā, ita si adoretur ado-

ratione hyperdulci, coadorari diuinam naturam, licet ratio adorandi sit humana, seu dignitas eius. Nihil enim obstat, quo minus id quod excellentius est, si solum concomitanter, & propter coniunctionem cum inferiori natura adoretur, inferiori aliqua adoratione soli possit, quia ratio adorandi inferior est, & adoratio cum illa ratione in qua nritur, commensuratur. Sicut inter homines, si idem sit Imperator, & Dux, si tantum ut Dux, ducali honore adoretur, quodammodo simul coadoratur materialiter imperatoria dignitas, inferiori adoratione.

Secundò dicitur, quamuis hæc adorationes Christi ex rationibus adorandi speculative recte distinguantur: practice tamen, ac moraliter semper esse Christum perfectissimam adorationem latræ colendū, quia vnusquisque simpliciter adorari debet perfectissimo honore ratione suæ supremæ excellentiæ sibi debito, sicut Rex semper tractatur regio honore, non Ducis, aut Comitis. Obseruauit autem hoc loco Caiet. præsertim id obseruandum esse in publicis, & communi Ecclesiæ adoratione, nam in interiori, & priuata, quæ solū inter hominem & Christum intercedit, si quis recte sciat distinguere rationes adorandi, poterit interdum utriusque ex dictis adorationibus suo arbitrio, & deuotione homines enim externa vident, & de exterioribus iudicant, Christus autem Dominus intuetur cor & intentionem cognoscit.

Sed quæret tandem aliquis, cum Christus sit perfectè vnus, ex duplici constans natura, cur non intelligamus vnā esse illius excellentiam, ex utraque natura resultantem, atque hoc modo vnā tantum esse adorationem illi ad quam, tam ex parte personæ, quam ex parte naturæ Respondetur rationem esse facilem ex his, quæ D. Tho. tradit, quia licet persona sit id quod adoratur, ratio tamen adorandi est natura, seu excellentia eius, in Christo autem ex duabus naturis non fit vna, & ideo neque in illo est vna beatitudo, neque vna tantum gratia, vel sapientia: & propter eandem causam non est in Christo vna tantum excellentia, vel ratio adorandi. Neque enim fieri potest, ut ex multis illis rationibus vna componatur, quæ sit veluti fundamentum vnus mixtæ, & compositæ adorationis, quia vnaquæque earum est completa, & integra in suo genere, & diuersi ordinis ab alia, & qualibet per se sumpta reddit totum adorabile, specie adorationis sibi accommodata: & ideo quot sunt rationes adorandi, tot debentur adorationes. Sicut contrario personæ diuinæ, licet distinctæ sint, vnica tamen adoratione sunt adorabiles, quia excellentia simpliciter, & ratio adorationis vnica est in omnibus illis, ut rectè hic dixit D. Tho. & 2. 2. q. 81. art. 3. ad 1. & in 3. distinct. 9. art. 1. quæst. 3. ad primum.

## SECTIO III.

*Vtrum Humanitas præcisā à Verbo possit adorari, & qua adoratione.*

**D**uplex potest esse sensus huius quæstionis: prior est de humanitate, quæ re ipsa vnita est Verbo, & perseverante vnione, an scilicet, non obstante illa vnione, possit sub aliqua consideratione adorari adoratione, videlicet ad ipsam solum, ut à Verbo præcisam terminata. Alter sensus est hypotheticus, si hæc humanitas, quæ nunc est vnita Verbo, separaretur ab illo, an esset adorabilis. Alia verò quæstio etiam ex hypothesi, scilicet, si antea extitisset quam esset vnita, an esset adorabilis, non habet locum, quia tunc pro eo tempore, quo non fuisset vnita, eadem ratio esset de illa, quæ de alijs puris hominibus. Quæstio ergo proposita præcipue intelligitur in priori sensu; breuiter tamen expediemus illam etiam in posteriori, ad finem sectionis.

Primæ

Prima opi  
nio.  
Fundamē  
tum.

Prima itaque sententia docet, humanitatem v.  
nitam Verbo, vel nullo modo, vel non decenter,  
posse coli sine Verbo. Quae sententia, & fere eius  
fundamentum in hunc modum explicari potest.  
Nam vel hæc humanitas adoranda est propter dei-  
ficationem quam habet ex vnione, vel propter san-  
ctificationem, quam habet ex gratia & donis creatis.  
Priori modo rectè quidem adorabitur, sed non ad-  
orabitur præcisè à Verbo, nec nisi adorato Verbo,  
atque adeo eadem adoratione qua ipsum Verbum  
adorabile est: quia humanitas deificatur & sanctifi-  
catur hoc modo per ipsum Verbum, seu diuinitatē  
sibi unitam, vt supra quaest. 7. visum est: ita vt ipsa  
deitas sit veluti causa formalis talis sanctificationis:  
ergo, si humanitas adoratur propter hunc effectum  
quali formalem, ad illam terminatur adoratio: er-  
go & ad formam ipsam, quæ est deitas? Quomodo  
enim potest actus terminari ad effectum formalem,  
quin terminetur ad formam? Igitur sub hac ratio-  
ne non potest humanitas adorari, nisi adorata diui-  
nitate. Si verò consideretur humanitas, vt sanctifi-  
cata per gratiam creatam, posset quidem hoc titulo  
solo adorari, si esset separata à Verbo, tamen, post-  
quam coniuncta est, non potest illo solo ac præciso  
titulo decenter adorari, vel quia, cum non sit sup-  
positum, non est adorabilis, quia adoratio per se tē-  
dit ad rem, prout à parte rei existit, & ita tendit ad  
suppositum. Vel certe, quia, quando res est adorabi-  
lis superiori titulo & ob maiorem excellentiam, nō  
debet, illam priuare excellentiori adoratione, & so-  
lum inferiori illam venerari. Cum ergo humani-  
tas Christi, prout nunc existit, habeat excellentio-  
rem sanctificationem, quam fit illa creata, & ob illā  
fit digna altiori adoratione, non deest eam colere  
inferiori adoratione, & ob solam excellentiam pu-  
rè creatam. Sicut iniuriam faceret Regi, qui præter-  
misso regali titulo & honore, eum vt Ducem seu  
Comitem tractaret, eo quod simul Rex, & Dux, ac  
Comes existat.

Bonauent.  
Ricard.  
Quos pro se  
antiquos  
amiores af-  
ferant pri-  
ma opinio-  
nis patroni.

Referuntur pro hac sententia ex Scholasticis Bona-  
uentura in 3. distinct. 9. artic. 1. quaest. 1. Albert artic. 9.  
Ricard artic. 2. quaest. 1. & Maior quaest. 1. ad 4. conti-  
4. concl. Sed hi autores solum possunt pro hac opi-  
nionem referri, quia non satis expresse docent con-  
trariam, dum disputant de adoratione humanita-  
tis Christi. Nam Bonauentura distinguens varios  
modos considerationis, & adorationis humanita-  
tis Christi, vnum esse ait, quo consideratur vt pars  
secundum se, & non vt unita. Et hoc modo ait, non  
deberi illi adorationem latriæ, sed dulciæ: inferius  
vero dicit, Quia caro Christi nunquam est separa-  
ta à Verbo, ideo semper considerandam esse vt con-  
iunctam, semperq; esse adorandam latriæ, licet hu-  
manitati per se consideratæ non debeat nisi doli-  
lia. Non tamen negat posse sic considerari, nec dicit  
esse per se vel intrinsecè malum sic considerari, &  
adorari, Albertus autem distinguit similiter plures  
modos, inquitque, Tertio consideratur vane, secundum  
solum intellectum denudata à deitate, & sic adoranda est  
hyperdulia, vbi quod ait, vane, non significat indecen-  
ter, aut omnino otiosè id fieri: alioquin non dice-  
ret, sic consideratam esse adorandam hyperdulia,  
neq; quoad hoc approbaret opinionem id asserentē,  
quod statim facimur intelligere ergo videtur idē quod  
præcisè, & non plenè, prout in re est. Ricardus verò  
& Maior, nihil ad rem præsentem dicunt, & potius  
fauere possunt contrariæ sententiæ, vt infra ostē-  
dam. Citantur præterea pro hac sententia Clich-  
tonus lib. 2. de Euch. c. 10. nu. 5. & 6. Cacher. opusc.  
de ador. imag. col. 4. VValden. tom. 3. cap. 119. ad fi-  
nem. Claud. de Saintes repet. 9. de Euch. cap. 3. Sed  
hi autores, si attentè legantur, non disputant de  
puncto quaestionis speculatiuo, quem hunc tracta-  
mus, sed declarant adorationem humanitatis, quæ  
moraliter loquendo, & practice est in vsu, aliqua ec-

Albertus  
Magnus.

Clich-  
tonus.  
VValden.

iam interdum attingunt, in quibus fauent contra-  
riæ sententiæ, vt mox videbimus. Denique (quod  
caput est) asseruntur pro hac sententia plura Conci-  
liorum & Sanctorum Patrum testimonia, quæ in-  
frà commodius proponemus, vt verum eorum sen-  
sum aperiamus.

Contraria sententia est frequentior inter Scho-  
lasticos: omnes enim, qui distinctè in propriis ter-  
minis hanc quaestionem attigerunt de adoratione  
humanitatis Christi præcisè, & in abstracto conce-  
ptæ, definiunt posse adorari, quamuis non perfectè  
latria. Ita sentit D. Thom. hic art. 2. præsertim in so-  
lutione ad primum vbi asserens verba Damasceni  
lib. 4. c. 3. Caro ipsius suapte quidem natura, si subtili qua-  
dam cogitatione id, quod in oculis incurrit, si subtili qua-  
dam tantum ac ratione intelligitur, distinguitur, hanc quaestio-  
nem adoranda est, vt pote conditæ, addit D. Thom. scilicet ad-  
oratione latriæ: & subiungit, Et tunc sic intelligit, vt se-  
paratè à Dei Verbo, deberetur sibi adoratio dulciæ, non  
latriæ, sed euiusdam excellentioris, quam hyperdulia  
vocant. Atque ita tenent etiam Caietanus, & alij mo-  
derni expositores D. Tho. & Palud. in 3. d. 9. q. 2. vbi  
etiam idem sentit Scotus q. 1. §. Quancum ad istum  
articulum. Et clarius in solut. ad 1. Durand. 3. Al-  
main. q. 1. concl. 4. latriæ & expressius quam ceteri  
Gabr. q. 1. art. 2. & super can. lect. 5. Cordub. lib. 1. q. 1.  
5. dubio 3. Henric. quod lib. 1. q. 6. Picus Mirandul.  
in Apol. q. 3. Canilius lib. 5. de B. Virgine cap. 15. & rati-  
hæc sententia vera mihi videtur.

Vt igitur hæc opinio declaretur, & probetur, sup-  
pono, sine villo errore vel deceptione in fide, & sine  
illa iniuria, vel morali malitia, posse Christi hu-  
manitatem cogitatione præcisè in persona Verbi, id est  
apertè sentit Damasc. cit. loco, & omnes Scholastici  
supponunt, & constat ex illo Aristotelis, ad 1. 1. 1. 1.  
tum nō est mendacium, abstractiōne scilicet præcisè.  
Vnde, quamuis erraret in fide, qui ita conceperet hu-  
manitatem Christi sine Verbo, vt etiam diuideret,  
negando, illam esse unitam Verbo, tamen qui illam  
præcisè concipit, nimirum, de illa tanquam de qua-  
dam natura cogitans, & de Verbo tunc non concide-  
rans, neque etiam concipiens in illa aliquam personā,  
nihil cogitat falsum aut concipit, quamuis non ple-  
nè & ad equatè rem concipiat, sic igitur nulla est fal-  
sitas, vel deceptio in hac præcisione. Quod verò ne-  
que vlla malitia in eo actu sit, per se notum videtur,  
quia sic cogitare de Christi humanitate, vel anima  
non est contra fidem, vt dixi, neque est contra charita-  
tem, vel reuerentiā Christo debitam, quia non sem-  
per tenemur ex charitate, vel religione de illo cogi-  
tare: ergo licebit interdum considerare humanita-  
tem eius secundum ea, quæ illi præcisè conueniunt,  
Cui enim in hoc fit iniuria? Non Verbo, quia, vt di-  
xi, non tenemur semper de illo cogitare. Non hu-  
manitati ipsi, quando quidem verè concipitur secun-  
dum ea, quæ illi conueniunt, & ad eius perfectio-  
nem, & excellentiam pertinent, quamuis non con-  
cipiatur secundum omnia, neque fortasse secundum  
supremam excellentiam eius, quia neque ad hoc etiā  
semper tenemur; sicut cogitantes de Deo, non male  
facimus præcisè deo naturam à personā, vel v-  
num attributum ab alio, nec semper de illo attributo  
cogitamus, quod secundum rationem formalem  
suam, maiorem dicit perfectionem.

His addo, neque esse impossibile, neque per se malum sic præcisè  
adorare humanitatem Christi sic præcisè conceptam per se  
& cogitatem. Prior pars de possibili, per se nota vi-  
detur, nisi quia nulla ostendi potest repugnantia, ut  
ex ipso vsu, nam certè doctores, qui hanc adorationem  
nec docebant, eam experti sunt, sicut metè fa-  
teor ea experiri, neque melius existimō cognosci pos-  
se, quam exercendo ipsam. Tum præterea, quia dum  
intellectus sic concipit humanitatem, concipit illam  
vt habentem animam rationalem, & potest etiam  
concipere, vt habentem gratiam, & ve videntem  
Deum,

Deum, ut postea dicam: ergo concipit illam, ut rem veneratione dignam, atque adeo ut sufficiens obiectum alicuius adorationis. Supposito autem obiecto, ex parte hominis non deest facultas adorandi, ut per se notum est: est ergo possibilis hæc adoratio.

Prima obiectio soluitur

Dicunt aliqui humanitatem sic conceptam, non concipi ut existentem, nam existit existentia Verbi, & in illa sic præcisè concepta non clauditur existentia Verbi: ergo ut sic non est adorabilis: quia non est adorabilis, nisi res existens. Respondetur in primis falsum esse assumptum, ut patet ex supra dictis q. 17. Deinde, etiam qui sentiunt, humanitatem existere sola existentia Verbi, negabunt fortasse existentiam esse intrinsecè necessariam in obiecto adorabili, dicentibus sufficere essentiam actualem & excellentem. Vel etiam dicere poterunt, concipi humanitatem ut existentem, præseindendo à particulari existentia qua existit. Dicit vltcrius aliquis ex D. Tho. hic, solum suppositum esse adorabile, quia adoratio per se tendit in rem subsistentem, sed humanitas ut sic concepta non est subsistens: ergo ut sic non est adorabilis. Respondetur, assumptionem intelligendam esse de adoratione omnino absoluta & completa: hæc enim propriè ac per se primo terminatur ad suppositum. At verò aliqua adoratio, vel respectiva, vel incompleta ut sic dicam, potest terminari ad naturam vel ad partem, si illa præcisè concipiatur sub aliqua dignitatis ratione: nam tunc etiam, quoad modum concipiendi apprehenditur per modum totius & quali per se stantis, non quod in ipso obiecto apprehendatur per se existentia: esset enim falsa apprehensio: sed quod in modo solitarie apprehendatur ad modum rei per se stantis hoc ergo satis est, ut tale obiectum sit adorabile, si aliquo quod sufficiens habear excellentiam & dignitatem.

Item secundum

Iam vero, supposita huius actus possibilitate, quod per se malum non sit, ac proinde sit possibilis, non tantum factum, sed etiam iure probatur, quia talis adoratio, neque est prohibita iure positivo diuino, aut humano, nec iure naturali: ergo non est mala. Antecedens quoad primam partem probatur primo, quia nullibi est scripta talis prohibitio: neque etiam traditione constat: & quidem de diuino iure res est manifesta. De Ecclesiastico verò dubitare quis posset, vel propter Concilia supra citata, quæ dicunt Christum hominem vna adoratione, qua Verbum, esse adorandum, quæ est perfecta latría; vel propter vsum Ecclesiæ, quæ non consuevit ita adorare Christi humanitatem, sed Christum Deum hominè vnica adoratione. Veruntamen ex his nulla prohibitio colligi potest, nisi, ut statim latius dicam, Concilia nunquam locuta sunt de humanitate Christi, ut abstractè & præcisè concepta, sed de Christo homine: & adhuc de illo nullum ius posituum statuunt, sed tantum declarant doctrinam fidei, scilicet, quænam adoratio Christi ex mysterio incarnationis cõsequatur. Ex vñu autem Ecclesiæ, ut in simili Caieta. hic notauit, ad summum, colligi potest, publico ritu adorationem dirigendam esse ad Christum Deum hominem, quado scilicet ipsa interior intentio, vel factis aut verbis sufficere exterioris & publicè manifestatur: de priuato autem modo adorandi, nihil peculiare Ecclesiæ statuit, neque solo vñu aut consuetudine introduci poterit, quia hic vñus potest esse varius & multiplex, quia, cum sit priuatus, non constat ceteris, quid vnusquisque secreto faciat. Igitur expositiua lege sublata pensandum hoc est, supposito lumine, & principiis fidei. At ex his nulla potest colligi intrinseca malitia in tali actu; cuius sufficiens argumentum est, quod doctissimi Theologi, pij, ac sancti illam non inuenerunt. Deinde inquiri, quænam sit hæc deformitas, aut contra quam virtutem sit. Maxime enim excogitari potest contra religionem seu obseruantiam, nam de ceteris virtutibus nulla potest esse suspicio: sed non est contra religionem, quia neque ex

Fr. Suarez Tom. I.

A parte obiecti: ostensum est enim habere sufficientem excellentiam, ob quam sit dignum aliqua adoratione. Neque ex parte subiecti adorantis, ut per se constat, quia est homo, qui infinitis titulis debet Christo, & humanitati eius, omnem reuerentiam consentaneam dignitati ipsius. Neque etiã ex modo, quia in hoc potest homo obseruare convenientem mensuram, & adorandi rationem iuxta ea, quæ statim dicemus: ergo ex nullo capite potest reperiri aliqua deformitas.

Et declaratur præterea, quia, si in eo actu est malitia contra religionem, vel est per excessum: & hoc non est necessarium, ut per se constat, quia potest homo non plus adorare illam humanitatem, quam par sit. Vel est per defectum. Et hic potest intelligi, aut respectu Verbi, aut respectu ipsiusmet humanitatis. Neutro autem respectu interuenit necessario defectus priuatiuus, ut sic dicam, sed tantum negatiuus, qui nullam infert malitiam: ergo. Declaratur minor, nam respectu Verbi solum potest defectus in hoc constitui, quod per illam adorationem non per se primo adoratur. At vero hæc negatio non semper est contra aliquod affirmatiuum præceptum, quia absolute non semper tenetur homo, Verbum aut Christum adorare. Neque etiam ex suppositione, quod velit humanitatem eius adorare: hæc enim obligatio neque ex intrinseca rei natura nascitur, neque ostendi potest præceptum vnde oritur. Et hæc ratione dixi, hunc defectum esse negatiuum, non priuatiuum, quia non est contra debitum, vel obligationem exercendi maiorem, vel perfectiorem adorationem. Eademque ratio est respectu humanitatis: non enim potest in ordine ad illam committi defectus, nisi quia non perfectissimo modo adoratur. hoc autem non est per se malum, quia non semper vrget obligatio exercendi perfectissimam adorationem: vnde licet minus perfecta tribuatur, dummodo non sit indecens, neque aliena ab aliqua excellentia in obiecto adorato inuenta, non erit priuatiuus defectus, sed mere negatiuus.

Vnde vltcrius ostendi potest hunc modum adorandi humanitatem Christi, non solum non esse malum vel prohibitum, sed etiam esse melius sic adorare, quam omnino adorationem prætermittere, supposita præcisè consideratione, & cogitatione humanitatis vel animæ Christi, quam supra ostendimus esse possibilem, & non malam, neque indecentem. Itaque si quis actu cogitet de Christo, & absolute dignitate personæ eius, non est cur, adorando, sistat in humanitate eius, neque conuenienter ita adoraret, imo vix potest, si recte sentiat de vnitatem personæ Christi in vtraque natura: dum tamen abstractè & præcisè considerat humanitatem Christi, & dignitatem eius, durante hac sola cognitione, non potest personam ipsam in se & per se adorare, quia non potest adoratio referri in obiectum non cogitatum: refertur enim per affectum, & affectus non tendit in incognitum. Igitur, stante illa consideratione, vel omnino ab adoratione cessandum est, vel adoratio ad humanitatem, prout præcisè cogitatur, referenda est: melius autem est hoc modo adorare, quam omnino non adorare: quod videtur per se manifestum. Primo ex ratione facta, quia ille actus ex obiecto est bonus, & nullam habet malam circumstantiam. Secundo, quia per illum actum aliquis honor tribuitur Christi humanitati, & nullus maior aufertur, quamuis actu non tribuatur: aliud est enim auferre, quod denotat denegationem maioris adorationis; aliud verò est actu non tribuere, quod solum præcisionem, seu carentiam exercitij significat: & ideo illud esset malum, hoc autem non semper. Denique ipso vñu constat, dum quis præcisè considerat animam Christi, ut beatissimam, & frequentè Deo longè excellentiori modo, quam omnes creaturas, statim in corde suo venerari illam, seque illi libenter submittere. & hoc per se cõciliat maiorem

Humanitas Christi à verbo præcisè concepta studio suo deseruitur bonos, quam prætermittitur.

Vñu deuo-

deuotionem, & religionem, quam si illa cogitatio in sola consideratione sistat sine villo cultu. Et declarari etiam potest à simili, nam, stante illa consideratione potest homo amare illam animā vel humanitatem, & cæteris paribus melius faciet amando, quam si in sola arida cogitatione sistat, quamvis illo amore per se ac formaliter non amet Verbum, sed humanitatem vel animam propter bonitatem quā in ea considerat. Idem ergo erit, proportionem seruata, de adoratione.

*Adoratio  
humanita-  
ti Christi  
præcisè ex  
hibita, in-  
ferior la-  
tria sum-  
ma.*

Tertio ex his manifeste concluditur, adorationem hanc, terminatam ad humanitatem sic conceptam, non posse esse supremam ac perfectissimam latrām. Ita docent omnes scholastici suprà citati, & est sententia Damasceni lib. 4. de fide cap. 3. exponente hic D. Tho. art. 2. ad 1. & idem sumitur ex alijs Patribus, qui passim asserunt humanitatem non adorari latrā perfectā, nisi quatenus coadoratur Verbo vna eademque adoratione qua colitur Verbum, quia illi substantialiter coniuncta est, vt videre licet apud Augustin. serm. 58. de verbis Domini, & Athanas. orat. 5. cont. Arian. & alios, quos Claudius de Sanctis. suprà congerit. Et ratio est, quia humanitas præcisè concepta non est Deus, nec diuina natura: ergo, cum talis adoratio in ipsa vt sic concepta sistat non potest esse suprema latrā, quæ soli Deo tribuenda est: & hoc magis ex sequentibus constabit.

*Qualis sit  
huiusmodi  
adoratio.  
D. Thom.  
Gabr.  
Corduba.*

Superest enim declarandum, qualis sit hæc adoratio, si perfectā latrā non est, nam D. Tho. dicta solutione ad primum, dicit esse hyperdulam, alij vero præsertim Gabriel & Corduba significant esse latrām minus perfectā. Aduertendum ergo vltimius est, humanitatem Christi dupliciter posse cogitari & præcindi abstractione illa præcisiua, quā suprà declarauimus. Primo recogitando in illa sanctitatem & beatitudinem creatam, omnino præcindendo seu non cogitando de vnione. Secundo cogitando, & considerando in illa singularem sanctificationem & dignitatem, quam habet ex vnione ad Verbum. Quamvis enim hæc dignitas conueniat illi ratione Verbi, nihilominus potest in illa abstractè concepta considerari tanquam excellentia quædam, & dignitas ipsius: præsertim cum ipsa vnio modus creatus sit humanitatem efficiens, eamque sanctificans, & in excellenti quædam dignitate constituens. Omittito considerationem aliam eiusdem humanitatis, qua posset amplius abstrahi, & ab utraque excellentia gratiæ, tam vnionis quā habitualis, præcindi, & in sola suæ naturæ perfectione ac dignitate considerari, non quod hæc cogitatio & præcisio impossibilis sit, sed quod ad nullū genus religiosi & supernaturalis cultus, de quo nunc agimus sufficiat, sed ad summum, ad illud obseruantie genus, quo humanam naturā honorare possumus eo quod ad imaginē Dei creata sit, de quo eadem erit proportionalis ratio, quæ de quocunque alio genere cultus.

*Quando  
Christi hu-  
manitas  
hyperdula  
adoratur.*

Quarto igitur dicendū est, si in humanitate Christi sola creata dona gratiæ considerentur: & propter illa præcisè adoretur, talē adorationem essentialiter esse duliam, tamen, quia in eo genere perfectissima est, hyperdulam appellari. Hoc, vt minimum, docet D. Tho. hic, & consentiunt reliqui Theologi suprà citati. Et est consequenter euident ex dictis præcedente scitio. & ex illō principio, quod talis est adoratio, qualis excellentia in qua fundatur: sed gratia & cætera dona creata sunt eiusdē rationis in humanitate Christi & in cæteris, quamvis in illa sint excellentiora intensiue seu diuidualiter: ergo eādem proportionem seruat adoratio in eis fundata. Dices, Illam et dona creata animæ Christi habent in ea specialem dignitatem, ob quam dicuntur habere quandam infinitatem in esse gratiæ. Respondetur, illam dignitatem vel infinitatem conuenire his donis creatis ex vnione ad Verbum, nunc autem in hoc genere adorationis considerari præcisè & se-

condum se abstrahendo ab vnione, & ideo illam dignitatem non immutare seu variare hanc adorationem, quia non in illa dignitate vel infinitate fundatur, sed præcisè in excellentia & perfectione quam gratia creata, vel beatitudo Christi habent in propria ratione.

Vltimo dicendum. Si humanitas Christi abstracte & præcisè concepta vt natura est, adoretur, vt adorari potest, propter dignitatem vnionis, adoranda est adoratione latrā, non primaria & eximia, sed secundaria & minus perfectā, quæ diuersa etiam est ab hyperdulia præcedente conclusione explicata, quamvis interdum soleat ea voce appellari in ea significatione, quæ omnis adoratio minor suprema latrā & maior communi adoratione Sanctorum solet hyperdulia vocari. Probatur conclusio sigillatim quoad singulas partes; & primam quidem negatiuam, scilicet, quod, hoc titulo præcisè considerato, non debeatur humanitati suprema latrā, præter Gabrielem, Cordubam, & alios auctores suprà citatos ex his, qui in contrarium referuntur, clare docet Claudius de Sanctis. dicta repet. 9. de Eucharistia cap. 3. vbi inter titulos, quos ponit, adorandi carnem & animam Christi vltimus est, *Quia maximam cum diuinitate inuent societatem*, quibus verbis vnionē hypostaticam describit, & subdit, *Propter priores causas Christo homini, anima, & carni eius vnica cum filio Dei dispensatur latrā, propter vnicum suppositum filii Dei latrā fundamentum, quod omnibus assumptis sit commune; propter vltimam vero allatam causam, si non latrā, saltem hyperdulia postulat; quoniam, quamuis natura humana in diuina existentia & persona hæreat, non vnitas tamen in esse diuinum & naturam diuinam, vt Deus dicatur, & colatur.* Vnde facile probatur ratio hæc pars, quia, licet humanitas per vnionem affecta sit natura Verbi Dei, non est tamen effecta natura diuina, neque est tantæ maiestatis & excellentiæ, quanta est illa, quantumvis affecta vnione seu sub relatione vnionis consideretur: ergo adoratio debita humanitati, hoc titulo seu ratione gratiæ vnionis, non est suprema latrā: patet consequentia, quia adoratio proportionatur excellentiæ, in qua fundatur: sed hæc adoratio non fundatur in excellentia simplicitur suprema: ergo neque ipsa est suprema latrā. Et confirmatur ratio suprà indicata, nam filiatione naturalis, quæ cōuenit Christo vt homini ratione gratiæ vnionis, minus excellens est, quam filiatione naturalis, quæ cōuenit illi vt Deo ratione eternæ generationis: ergo similiter significatio humanitatis per gratiā vnionis longe minor est, quam sanctificatio per essentiam, quā Verbum seu natura diuina per se habet: ergo adoratio debita humanitati, etiam ratione sanctificationis per gratiā vnionis, longe minor est, quam adoratio diuinitatis per seipsum.

Rursus quod possit Christi humanitas hoc præcisio modo concipi & alia minori adoratione hoc titulo coli, & factō & iure, facile ostendi potest, applicando rationes factas in duabus primis assertionibus, nam hæc præcisio consideratio humanitatis non inuoluit aliquam repugnantiam, maxime in nostra cognitione abstractiua & imperfecta, qua possumus rem etiam indiuisibilem, consideratione partiri, nedum res in seipsis distinctas. Vnde hoc modo possumus etiam ipsam naturā diuinam præcisam à Verbo, & alijs personis considerare: ergo multo magis poterimus sic abstrahere naturā humanam, etiam si in ea vnionem consideremus, quia etiam ipsa vnio est res à Verbo distincta, quamvis ad illud dicat habitudinem, quod non obstat, vt statim declarabo, neque in hac præcisione interuenit deceptio, cum abstrahendum non sit mendacium. Posita verò hæc consideratio illius humanitatis, quod secundum eam merito adorari possit, patet discursu suprà facto, quia in illo obiecto est sufficiens dignitas, & nulla obstat prohibitio, neque aliunde aliqua deformitas necesse.

necessario adiungitur. Et declaratur illo diuinitatis exemplo, nam diuinitas præcisè & abstractè concepta adoranda est, quia in illa est sufficiens excellentia ob quam adoretur etiam si à relationibus præcindatur: ergo idem erit de humanitate, proportionem seruata. Intercedit enim differentia; primum in hoc quod diuinitas, quantumvis abstracta à personis, est per se digna suprema adoratione latræ, quia ex se, & non à relationibus habet infinitam, & supremam excellentiam: humanitas verò præcisè considerata, quantumvis sancta & vnita apprehendatur, non habet tantam excellentiam, neque est digna tanta adoratione: tamen, sicut aliquam excellentiam retinet, ita digna est proportionali adoratione. Deinde est alia differentia, quod diuinitas, vt summè excellens, potest non solum abstrahi à relationibus, sed etià ab ordine ad illas; & apprehendi, vt natura per se subsistens, & per se summè sancta & excellens: at vero humanitas Christi, si concipitur, vt sanctificata per gratiam vnionis, licet possit in abstracto concipi, vt præcisè à Verbo, non tamen potest abstrahi ab ordine seu habitudine ad Verbum, quia ipsa vnio intrinsece includit hanc habitudinem.

Sed hinc infurgit difficultas contra hanc partem, quia hæc habitudo seu relatio transcendentalis non aptitudinalis, vt sic dicam, sed actualis est, quia non est aptitudinis ad vnionem: hæc enim non sanctificat, & cõmunis est omni humanitati, sed est actualis vnionis: actualis autem vnio non potest ita abstrahi à termino quin illum actu includat. Et confirmatur, nam impossibile est concipere effectum formalem, non includendo formam: ergo impossibile est concipere humanitatem vt sanctam, quin in eo conceptu includatur forma qua sanctificatur: hæc autem forma illam sanctificans hoc genere sanctificationis est ipsa diuinitas, quæ propterea dicitur à Sanctis Patribus esse oleum seu vnctio humanitatis, vt supra vidimus quæst. 7. ergo necesse est, in humanitate concepta vt sic sancta, includi diuinitatem: & consequenter necesse est etiam, per illam adorationem, qua adoratur humanitas vt sic sancta, adorari etiam diuinitatem. Respondetur ad priorem partem, verum esse hanc habitudinem esse actualis vnionis, quam necesse est in re esse coniunctam suo termino: & hoc modo est verum non posse in re abstrahi seu separari à termino. Verum etiam est, non posse vnionem seu formam vt vnitam concipi, quin aliquo modo concipiatur terminus, nihilominus tamen verum etiam est, posse vnionem & formam vt vnitam concipi tanquam rem distinctam à termino, & non includentem ipsum intrinsece & in re, vt aiunt, sed in obliquo, & tanquam additum, sicut includitur terminus in conceptu cuiuscunque entis respectui: & hoc modo concedendum est, humanitatem Christi vt vnitam, & sanctificatam gratia vnionis, concipi quidem in abstracto, atq; ita in illo obiectiuo conceptu, quasi directo, non includi intrinsece Verbum, includi tamen indirectè, & tanquam additum, quia est terminus quem respicit illa vnio. Quod ita declaratur, & confirmatur, nam conceptus humanitatis Christi, etiam vt sic sanctificata aliud est à conceptu ipsiusmet Christi, quia humanitas vt sic non concipitur vt persona, sed vt forma vnita personæ, neque vt composita ex duplici natura, sed vt natura actu componens vnā personam cum alia natura: ergo non ita includitur in illo conceptu persona Verbi aut diuinitas, sicut includitur in conceptu Christi, vt intrinsece componens seu constituens illum. Quod in cæteris etiam formis & compositis videre licet, nam in conceptu animæ vt vnite materiæ, aliter includitur materia, quam in conceptu humanitatis, quia aliud est anima, etiam vt vnita, quam humanitas, sicut etià albedo vt actu inherens aliud est, quam album; & quamvis vt inherens concipiat, adhuc in abstracto concipitur.

Fr. Suarez, Tom. 1.

A & non totum concretum seu compositum: sic ergo potest concipi humanitas in abstracto, quamuis vt affecta vnione concipiat.

Vnde ad alteram partem facile responderi potest formam intrinsece sanctificantem humanitatem, esse vnionem, quæ ipsi adhæret, & in conceptu eius vt sic sanctificata intrinsece includitur. Verbum autem in hoc sensu non intrinsece sanctificare humanitatem per modum formæ intrinsece, sed quasi extrinsece, id est, tanquam terminum vnionis: & hoc satis esset ad satisfaciendum argumento: dicitur enim Verbum esse vnctio humanitatis, quia terminat vnionem eius. Potest autem vterius in hunc modum declarari, nam hæc sanctificatio vel excellentia vnionis considerari potest, vel in ordine ad Christum, vt est hic homo Deus; & sic intrinsece includit personam Verbi, ex qua, & ex humanitate componitur: vel considerari potest respectu humanitatis; & sic non includitur Verbum intrinsece in illa, etiam vt affecta vnione, sed respicitur solum vt terminus vnionis: igitur eodem modo concurrit Verbum ad sanctificationem humanitatis tanquā extrinseca forma eius, vnio verò tanquā intrinseca. Et declaratur præterea, nā hæc sanctificatio humanitatis Christi, aut consideratur tanquā aliquid physicum abhærens humanitati, aut solum per modum cuiusdam dignitatis moralis, quomodo etiam ipsa gratia creata animæ Christi habet ex vnione infinitatem quandam dignitatis moralis, vt q. 7. declaratum est. Priori modo sanctificatio est formaliter proxime ab vnione, quæ in ipsa humanitate concipitur, etiam si abstracta, & præcisè à Verbo concipitur, nūc præter vnionem aliquid aliud reale & physicum in tali humanitate intelligitur, quod possit formaliter huiusmodi sanctificationem conferre. Posteriori autem modo admitti potest hæc sanctificationem esse à Verbo, vt à forma sanctificante; in his tamen affectibus moralibus non oportet, formam intrinsece includi in re vt tali dignitate seu moralitate affecta: sed satis est, quod sit veluti forma extrinseca ex cuius contactu vel vnione, vel alio simili respectu res intelligitur manere affecta tali dignitate, vt in alijs effectibus moralibus videre licet, & in sequentibus, tractando de adoratione imaginum & reliquiarum, sepe dicemus.

Atque ex responsione ad hanc difficultatem colligitur potest ratio alterius partis in præcedente conclusione posita, scilicet, hanc adorationem, quam dicimus posse tribui humanitati præcisè sumptæ ratione vnionis quamuis suprema latræ non sit, tamē ad eandem virtutem pertinere, & hac ratione secundariam latræ posse appellari: hæc enim vox latræ, interdum significat actum, interdum habitū à quo talis actus procedit, nempe virtutem religionis: unde de conuerso omnis etiam actus à tali virtute procedens dicitur continere cultum latræ, quod si sic propria adoratio, simili denominatione dicitur adoratio latræ. Simpliciter tamen loquendo, & quasi per antonomasiam actus adorationis latræ dicitur ille, qui procedit ex apprehensione supremæ maiestatis, & excellentiæ in re quæ adoranda est, & seruitutis illi debite; & est quædam prostratio seu significatio illius: & hic est frequentior vsus huius vocis apud Patres, & maxime in VII. Synod. Adoratio autem minus perfecta, si aliquo modo in prædicta excellentia fundetur, & ideo ab eodem habitu virtutis nascatur, ea ratione dici poterit latræ nō simpliciter sed secundum qd: & hoc sensu appellatur secundaria seu minus perfecta. Quod igitur huiusmodi sit hæc adoratio humanitatis Christi, patet ex difficultate proximè tractata, quia dignitas propter quam hoc modo adoratur humanitas, talis est, vt ipsam diuinam personam aliquo modo includat, saltem vt terminū vnionis, à quo sumitur præcipua æstimatio & valor tantæ dignitatis, tanquam

Vuu 2 à for.

à forma, saltem extrinseca: ergo eadem virtus religionis, quæ inclinatur ad venerandam ipsam diuinam personam propter se, inclinatur etiam ad venerandam Christi humanitatem, etiam præcisè conceptam, ob dignitatem quam ex vnione habet, quia fundamentum præcipuum illius dignitatis est ipsum Verbum: ergo hoc sensu recte dicitur illa adoratio secundaria latría. Quod vero ad nomen hyperdulie pertinet, nihil difficultatis habet, quæ ad rem pertineat, sed solum ad vltimum terminorum: nã si vox dulie sumatur in ea communi significatione, ad quam est frequentiori vsu theologorum accommodata, scilicet vt significet eam virtutem, qua Sanctos colimus, propter eorum creatam sanctitatem, & hyperdulia solû dicat excellentiam vel perfectionem intra latitudinem illius virtutis, sic non potest hæc adoratio, de qua nunc agimus hyperdulia vocari, quia reuera est species distincta, & ad altiore virtutem pertinet. Quia vero latría absolutè dicta significat supremam & perfectissimam latríam, dulia vero accommodata est ad significandam communem quasi infirmam adorationem Sanctorum, & nulla est alia simplex vox, quæ mediam (vt ita dicam) adorationem significet, eam scilicet, quæ aliquid addit supra communem dulam, & inferior est perfecta latría, ideo vox, illa interdum accommodatur ad huiusmodi adorationem significandam, quæcumq; illa sit: hoc ergo sensu recte potest hæc adoratio hyperdulia vocari, etiã si latría secundaria sit, & ad religionem spectet.

Exemplis  
res tota elu-  
cidatur.

Vltimo confirmo hanc partem, & fere totam doctrinam hac sectione traditã, adhibitis duobus exemplis, quæ ad rem explicandam, mihi videntur aptissima. Vnum est de amore, nam, si quis humanitatem Christi præcisè & abstractè consideret, modo explicato in superioribus, contemplando illam solum vt quandam naturam rationalem, sanctissimam & purissimam, & summa quadam dignitate præditam, &c. potest ad illam affici, eamque supernaturaliter amare, qui amor erit rectissimus, etiam si illo non ametur persona Verbi, sed sola eius humanitas, quia & ipsa est reuera in se amabilis, & nullum est præceptum, quod obliget ad amandum semper Verbum, quoties illa amatur. Ille autem amor, quamuis sit ex charitate, tamen non attingit illa singularem excellentiam amoris super omnia, quo Deus amãdus est, qui proportionatè responderet summæ latríæ, sed infra illum est quidam amor excedens omnem amorem alterius creaturæ: ergo ad eundem modum possumus per actum adorationis versari circa Christi humanitatem. Secundum exemplum est de laude, nã qui eodem modo considerat illam sanctam humanitatem, potest eam laudibus extollere non directe laudando Verbum, sed exaggerando gratias illi humanitati concessas, quæ laudatio, quamuis sit supra laudem omnis alterius creaturæ, nunquam tamen attingit supremam laudationem diuinam, quæ ad latríam Dei spectat, nunquam enim laudabimus illam humanitatem quod infinita sit, aut creatrix rerum: ergo eadem proportionem de adoratione sentiendum est. Respondent aliqui, aliam esse rationem adorationis, aliam laudis, nã adoratio exhibet notam submissionis attendendo ad excellentiam rei adoratæ, & ideo vt digne fiat, semper debet attendi summa excellentia, siue sola, siue cum alijs simul consideretur: laus vero solum est prædicatio quædã dignitatis alterius, in qua non semper necesse est, summam perfectionem rei commemorare, neque omnes simul, sed in qualibet potest versari laudatio. Hæc verò differentia primum sine fundamento posita atque excogitata est, quia per se loquendo, & apud Deum, nihil est quod obliget ad adorandam rem propter summam excellentiam quam in re habet, sed propter illam, quæ actu in ea consideratur: & aliunde nec tenemur semper considerare summam, neque etiam tenemur abstinere ab omni ado-

A ratione, quandoque de suprema Dei dignitate non cogitamus, sed de aliqua inferiori. Deinde quæ est ratio, cur hoc sit necessariû in adoratione, & nõ in laudatione? Non enim ob aliam causam in laudatione id licet, nisi quia is, qui laudat rem ob inferiorem, nõ negat seu excludit maiorem perfectionem, sed præcindit tantum, & vel non potest, vel non tenetur, omnia simul proferre nec semper id, quod maximum est. Quod autem laudans profert lingua, adorans significat gestu vel actione aliqua. Ergo similiter, quamuis exhibeat signum minoris excellentiæ, non excludit maiorem, sed præcindit: & vel non potest, vel saltem non tenetur semper exhibere signum supremæ dignitatis. Eo vel maxime quod ipsa laudatio, si ex conueniente affectu & intentione fiat, potest veram rationem adorationis habere: nã esse potest accommodatissima nota submissionis, vt quando quis diuinam excellentiam extollit, animo se illi submittendi, & quasi exhibendi tributum, quod creatura debet creatori: ergo, sicut potest laudari humanitas Christi, ita potest ipsa laudatione adorari.

Denique, quidquid sit de illa differentia, ea nihil obstat vltimæ assertioni propositæ, nã in adoratione, quæ in illa explicatur, reuera adoratur Christi humanitas propter summam excellentiam quã habet, nempe propter gratiam vnionis, quia nulla est alia maior in illa humanitate: nam Verbum seu diuinitas non est, proprie loquendo, excellentia illius humanitatis ipsius, sed Christi Dei hominis, à quo humanitas distinguitur, sicut natura componens, à persona composita: summa ergo excellentia illius humanitatis est ipsa vnio, & sanctificatio seu deificatio, quæ non est Deitas ipsa, sed effectus eius, in quâ ipsa non includitur, nisi vt causa formalis extrinseca, vt declaratum est. At vero illa adoratione, quam appellauimus secundariam latríam, adoratur humanitas Christi propter hanc dignitatem, sicut de eadẽ laudari potest: ergo illa differentia non recte hic accommodatur. Vnde potest obiter notari, aliud esse adorari humanitatem obpter summam eius excellentiam, quod in eo actu fit, aliud verò esse adorari supremo modo, vel supremo actu quo adorari potest, quod eo actu non fit: altiori enim actu & modo colitur, quando coadoratur Verbo per supremam latríam: quia, sicut optimum illi est esse substantia- liter coniunctam Verbo, ita summus illius honor est coadorari Verbo suprema latría, quæ non in sola dignitate humanitatis, sed in excellentia ipsius personæ directe & per se primo fundatur.

Sed hinc insurgunt duæ obiectiones. Prior est, quia repugnantia inuoluitur, cum dicitur humanitas adorari propter summam excellentiam, quam habet, & nõ adorari perfecta latría: quia illa summa dignitas includit Verbum, saltem modo superius explicato: ergo adoratio, quæ in illa dignitate fundatur, fundatur in dignitate Verbi, & comprehendit Verbum ipsum: ergo est perfecta latría. Et cõfirmatur, quia virtus religionis non colit nisi Deum, neq; exercet actum nisi perfectæ latríæ, sed dictum est, hanc adorationem elici à virtute religionis: ergo. Secunda difficultas est, quia sequitur ex dictis posse nos preces fundere ad humanitatem Christi, vt præcãm à Verbo, quia eadem videtur esse ratio orationis, quæ est adorationis. Vnde vltius fit, tali oratione non esse honorandam humanitatem cultu latríæ, sed inferiori, id est, non esse petendũ ubi humanitate Christi, vt nos sanctificet, vel alia dona gratiæ conferat, sed vt pro nobis intercedat: hoc autem alienum est ab Ecclesiæ consuetudine.

Ad priorem difficultatem respondetur, pegando assumptum, & ad probationem dicitur, hæc adorationem proximè fundari in vnione, & deificatione humanitatis, in Verbo tamen sicut in termino vnionis, & tanquã in forma extrinseca deificante humanita-

manitatem. Atque hoc sensu conceditur hanc adorationem comprehendere Verbum & diuinitatem; ut rationem adorandi, nego tamē inde sequi illam adorationem esse perfectam latrā, quia eadem diuinitas, quæ ut per se & essentialiter sancta, est digna summa latrā, ut deificans assumptam naturam non facit illam dignam summa latrā, quia nō facit illam æqualem sibi. Hæc ergo ratio, quamuis hæc adoratio fundetur suo modo in dignitate Verbi, nō est latrā summa, quia non fundatur in illa ut intrinsecē & essentialiter dignificans Verbum, sed ut media vnione sanctificantis humanitatem: qui modus sanctificationis longe inferior est à sanctificatione per essentiam ipsius Verbi. Vnde, quod dicitur, hanc adorationem completi Verbum & diuinitatē, dupliciter potest intelligi. Vno modo ut completatur Verbum, ut rem adoratum directe & ut quod, & sic est falsum. Alio modo, ut completatur Verbum ut rationem adorandi non intrinsecam, sed quāli extrinsecam: & hoc sensu verum est. Nequid est contra nostram sententiam, nam cum dicimus; hanc adorationem terminari præcisē ad humanitatem, loquimur de re adorata, quæ appellari solet materia adorationis; non vero excludimus rationem adorandi, in qua potest Verbum comprehendī, si adoratio sit ratione vnionis hypostaticæ.

Dices. Quomodo potest Verbum esse ratio adorandi, quin etiam sit res adorata? Respondeo, hanc difficultatem esse communem omnibus adorationibus respectui, & quia clarius apparet in adoratione imaginū, ideo infra explicabitur latius. Nunc breuiter dicitur, frequens esse in actibus intellectus & voluntatis, qui versantur circa aliqua obiecta propter rationes extrinsecas, ut directe attingant obiecta materialia, ut sunt sub formalibus, quamuis ipsæ rationes formales non eodem modo attingantur. Sicut electio versatur circa medium volendo illud propter finem, quamuis nō versetur illo modo circa finem. Et hoc est quod Caietanus hic notauit artic. 1. scilicet aliud esse adorari ut rem adoratum, aliud ut causam adorationis: nam illud est adorari directe & expresse, hoc vero solum indirecte, & quasi implicite. Nam aliquod directe adorari est terminare passivē actum adorationis, terminatur autem ille actus ad rem adoratam, non ad rationem adorandi. Et hoc est quod alij dicunt, terminari hanc adorationem ad materiale obiectum, seu humanitatem ut quod, ad rationem vero adorandi ut quod; ut quādo adoratur homo propter gratiam vel charitatem quam habet, non proprie adoratur ipsa gratia vel iustitia tanquam res per se adorata, sed tanquam ratio adorandi: sic ergo intelligendum est in præfenti.

Nec refert quod diuinitas aut Verbum secundū se sit res per se digna adoratione, & obiectum adorabile ut quod, quod non habet gratia, vel alia similibus formis; nam licet diuinitas secundum se talis sit, tamen in hac adoratione non spectatur ut talis, sed præcisē ut forma extrinseca deificans humanitatem, & ut ratio adorandi illam: mens enim hominis potest facile vnā rationem ab alia præscindere, & secundum illam operari. Quod si quis contendat non posse hanc adorationem referri ad Verbum, & in eius excellentiam niti aliquo modo, quin redundet in honore, & adorationem ipsius Verbi, non multum cum eo contendendum est, quia potest esse diffusio in verbis magis quam in re. Moraliter enim loquendo verum est, redundare hanc adorationem in honorem Verbi. illud tamen magis est propter virtutalem, quam propter formalem & directā adorationem. Sicut amor mediij dicitur amor finis, & amor proximi, amor Dei, non formalis, sed virtualis. Denique aliis verbis dici potest, hoc actum non colli Verbum in recto, tanquam principale obiectum, tamē adorari in obliquo, quia adoratur humanitas

Fr. Suarez Tom. 1.

A ut natura Verbi. Dices, hoc satis esse, ut illa sit summa latrā, quia quacūq; ratione adoretur Verbum summa adoratio illi debetur. Respondetur, negādo sequelam, Verbo enim tantum debetur summa latrā quando secundum se, & in se, ac propter se adoratur, non vero, quando tantum secundum quid, & ut ratio extrinseca adorandi aliud, ut latius constabit in disputationibus de imaginibus, & de reliquiis. Et ibidem etiam dicitur de confirmatione huic primæ difficultati adiuncta: ostendimus enim, virtutem religionis non solum elicere primum actum latræ, quo colit Deum propter se, sed etiam plures secundarios, quibus colit res Deo specialiter sacratas & sanctificatas, propter ipsum Deum, non tantum ut finem vltimum, sed ut proximam adorandi rationem iuxta ea, quæ in superiori disputatione tacta sunt.

Ad secundam obiectionem quidam admittunt totum id, quod in argumento inferitur, scilicet, posse nos orare ad humanitatem Christi præcisē consideratam, petendo ab illa non ut à supremo & principali autore, sed ut ab organo cōiunctissimo principali autori: atque ita in hoc genere orationis non tribui humanitati cultum latræ summæ, sed in inferiori. Ad vltimū vero Ecclesiæ respondent, Ecclesiæ siam in publicis precibus non uti hoc modo deprecationis ad humanitatem Christi, tum ad vitandam occasionem erroris, tum quia alter modus orandi ad Christum, ut ad Deum hominem, melior est simpliciter. Non tamen reprobare Ecclesiam aliū modum orandi ad Christi humanitatem, si absq; scandalo vel errore, aut periculo erroris fiat. Et hæc sententia tribuitur Caietano Cordubæ, & Canisio. Imò quidam Theologi, qui alias negant humanitatem Christi posse præcisē adorari, admittunt posse hoc modo exorari: quia per orationem non adoratur, sed tantum ab ea postulatur, ut aliquid faciat, potest autem ipsa aliquid facere per se, & ut præcisā à Verbo, scilicet deprecari & intercedere pro nobis: ergo. Sed hoc vltimum in primis repugnatiam mihi inuolueret videtur pro subiecta materia: nam, licet oratio ex ratione sua adorationem non includat, tamen potest esse optima, & accommodatissima nota adorationis, ut suprà probauimus: vnde cū non oramus sanctos, ipsamet oratione exhibemus notam sanctitatis eorum, & amicitie, quam habent cum Deo: ipsa ergo oratione possumus illos colere & adorare: Idem ergo erit circa Christi humanitatem. Præterquam quod; concessa oratione, à paritate orationis sit argumentum efficax ad adorationem.

Deinde, falsum esse censeo, quod in illa vltima sententia dicitur, posse nos orare humanitatē Christi; quia potest ipsa postulare pro nobis, & intercedere per se sola, quod non facit Verbum, nisi per communicationem idiomatum. Nam ex hac doctrina sequitur, humanitatem solam, vel nunc esse, vel in via fuisse mediatricem pro nobis, qui est error hæreticorum huius temporis ut videbimus quæst. seq. artic. 2. Sequela probatur, tum quia vnus actus mediatoris seu intercessoris est precari. Tum etiā, quia, si humanitas per se sola intercedit pro nobis, etiam per se sola merebitur, satisfacere, &c. nam est eadem ratio horum omnium: est ergo falsa illa sententia, non solum quia actiones non sunt naturarum, sed suppositorum, petere autem ac precari est aliquid agere, verum etiam quia oratio Christi non habet à sola humanitate eam vim & efficaciam, quam ad impetrandum habet vel habuit, sed à Verbo, nec potest ab illa humanitate alia ratio, aut proficisci, aut peti, nisi disungatur à Verbo.

Quapropter contrario prorsus modo censeo dicendum, etiam si humanitas adorari possit præcisē, non tamen sic posse orari. Et ita ad obiectionem positam nego sequelam; & ratio discriminis est, quia respectu

*Preces ad humanitatem Christi præcisē conceptam an fundi possint.*

*Humanitas Christi qua adorari præcisē potest, cur non item orari.*

respectu adorationis solum se habet humanitas veluti passivus ut obiectum & materia circa quam actus animae versantur: & quia anima suis actibus potest praesens habere, quae in re coniunctissima sunt, ideo potest adoratio ad humanitatem praecise dirigi, & non ad Verbum tanquam ad obiectum primario adoratum: at vero oratio respicit eum ad quem funditur, ut in re ipsa potentem operari, quia per orationem petimus ab alio ut aliquid nobis conferat vel pro nobis faciat: quia ergo humanitas in re nihil potest facere, nec mereri, nec satisfacere, nec petere, nisi Verbum per ipsam operetur, ideo nihil potest ab humanitate praecise sumpta postulari. Nec contrarium docent Caietanus & alij auctores supra citati: quando enim aiunt posse nos orare ad Christum ut pro nobis intercedat, non loquuntur de humanitate Christi, sed de Christo ut homine, de quo est verissima illa doctrina iuxta dicta sectione praecedenti; & qui inter haec duo non distinguunt, in magna occasionem errandi incidunt: est enim Christus ut homo mediator & Redemptor noster, non autem humanitas ipsa. Unde operationes merendi, petendi, & similes, licet Verbo tribuantur per communicationem idiomatum, tamen huic homini Christo tribuuntur ut proprio principio operanti: soli autem humanitati nullo modo, nisi ut rationi agendi. Imo, si in illis operationibus, non solum entitas physica, sed etiam moralis valor & dignitas consideretur, per se etiam sunt à Verbo, licet media humanitate. Quo modo in superioribus dicebamus, redemisse nos Christum, non ut hominem tantum, sed ut Deum hominem.

Contraria  
sententia  
fundamen-  
to satis fit.

Cyrl.

Ex dictis satis factum est fundamento huius sententiae, quod in principio insinuavimus, illam proponendo: & tam in hac, quam in praecedente sectione saepius inculcatum est. Videndum solum superest, quid ex Concilijs & Patribus contra doctrinam traditam, & communiter à Theologis receptam afferatur. Praecipuum illud est, quod in anathematismo 8. Cyrilli dicitur. Si quis audet dicere, assumptum hominem una cum Deo Verbo adorandum & glorificandum, & Deum tanquam alterum cum altero appellandum esse illud enim particulam, eum, perpetuo, si adiungatur, intelligit: & non magis una adoratione Emmanuelem honorat: & unam illi glorificationem, sicut verbum caro factum est, adaptat, anathema sit. In hac definitione sermo est de humanitate, ut patet ex illo verbo, hominem assumptum, non enim est assumpta persona, sed sola humanitas, quae nomine hominis saepe à Patribus significatur. Iuxta hanc ergo interpretationem damnatur ibi haec locutio: humanitas adoratur cum Deo Verbo: damnatur item haec: humanitas & Verbum sunt adorabilia tanquam alterum & alterum, supple, obiectum adorabile. At vero, si humanitas praecisa à Verbo adorabilis esset, illa esset alterum obiectum adorabile à Verbo: & uno modo esset per se adorabilis, alio autem modo cum Verbo, quae omnia repugnare videntur illi definitioni. Unde Cyrillus in defensione illius anathematismi damnat dicentes, humanitatem & Verbum posse dividi in duos adorandos: & Concilio V. Constantinopolit., collat. 8. can. 9. damnatur qui introducunt duas adorationes separatim Verbo, & separatim homini. Quae tamen videntur necessariò introduci iuxta praedictam doctrinam. Et confirmatur primo ex VII. Synod. act. 6. como 6. ubi refertur, Constantinopolitanam Synodum falsò Septimam nominatà damnasse imaginem Christi hominis, quia per illam picturà dividitur humanitas à divinitate, eò quod divinitas depingi non possit, sed sola humanitas: & Concilium respondet, Non dividi, sicut qui hominem depingit (ait) non inanimatum depingit: ergo sentit Concilium, etiam cogitatione non posse dividi humanitatem à Verbo, alioqui, si cogitatione posset dividi, posset etiam depingi separata à Verbo. Unde

Concil. C.  
Constantinop.

VI. Synod.

A Theodorus Ierosolymit. in episto. quae refertur act. Theod. 3. eiusdem Concilij circa finem. Adoramus (inquit) Iovis Christi imaginem, quemadmodum facies eius visa est, non tamen à Deitate separatam: Abicit ut ita sentiamus: eum ab ipsa prima conceptione cum Deitate unita sit.

B Confirmatur secundo, nam ex nostra sententia sequitur, hanc locutionem esse veram: humanitas adoratur propter Verbum, praesertim illo ultimo genere adorationis, quo diximus, posse humanitatem praecise adorari ratione unionis, & adoratio Verbo ut quo, non proprie ut quod per se primo adoratur, consequens est contra id, quod dicitur in epist. 10. Cyrilli, quae est Concilij Alexandrini Recusamus & hoc, ut de Christo quisquam dicat, propter eum, qui hominem induit, eum, qui induus est, veneror, propter inuisibilem adoro visibilem.

Tandem afferuntur testimonia Patrum asserentium, Verbum & carnem non dividi, aut separari in adoratione, quos in duabus praecedentibus sectionibus late citavimus, praesertim favere videtur, quod Damascenus ait libro quarto, de fide, capite secundo. Verbum incarnatum in eodem dignitate honore sedere cum Patre, in eadem nivium gloria assumpta ipsius carne: una etenim eademque cum sua carne adoratione ab omnibus rebus condita afficitur, & capite tertio addit, humanitatem, si cogitatione seceratur à Verbo, non esse adorandam, ut coniunctam vero eadem, qua ipsum, adoratione coli. Adhibetque exemplum. Sicut lignum simplex naturae suae tale non est, ut adiri non possit & contrariis, si tamen igne inflammetur, & què contrariis non potest ac ipse ignis, non ex se, sed ratione ignis adiuncti, ergo sicut non potest quis recedere ab igne concepto in ligno vel ferro, quin recedat à ligno, neque è converso potest accedere ad lignum, quia cedat ad ignem, ita non potest quis adorare humanitatem, quin adoraret divinitatem. Item facit, quod Cyril. dicit, anach. 8. ait, unam esse sedem, seu confidentiam humanitatis & Verbi: & ideo unam esse virtutem adorationem. Si autem sola humanitas diversam adorationem adorari posset, alteram per se haberet sedem gloriae, quam Verbum. Praeterea affertur Athanasius in epist. ad Adelph. contra Arian. aliquantulum à principio, ubi sic inquit: Nec ipsiusmodi corpus seorsim discriminatum à Verbo adoratione prosequimur, neque Verbum adoraturi, Verbum à carne longe seponimus, & Ambros. de Incarn. Dominicae sacramento, ca. 7. Nunquid cum divinitatem eius adoramus, Christum dividimus? Nunquid cum in eo imaginem Dei crucem, veneramus, dividimus eum? Apertius August. in id. Plal. 49. Adorate scabellum pedum eius quoniam sanctum est, per scabellum, humanitatem Christi intelligens sic concludit. Et, cum adoras illum, ne cogitatione remaneas in carne, & ab spiritu non visueris. Tandem Theodoret. ad Ephelios. tractans illa verba, Secundum operationem virtutis eius, sic, ait, Quod autem assumpta ex nobis natura eiusdem honoris cum eo, qui summissit, sit particeps, ut nulla videatur adorationis ipsi differentia, omne miraculum superat.

E His testimonijs non solum respondendum est, sed etiam ostendendum, exera causam quam Patres tractabant asserri Primi ergo testimonij ex anathematismo 8. ab eodem Cyrillo petenda est interpretatio, qui in defensione eiusdem anathematismi ad Orientales in fine ita concludit. Igitur factus est anathematismus contra eos, qui modis omnibus dividunt Emmanuelem in hominem propriè & Deum Verbum: nobis enim unum & eundem Theologorum sermo praedabit, sacrarumque litterarum in adulterata cognitio. Et in exposit. anathematismi, dicit in Concilio Ephelino Cuius igitur adorari eum tanquam hominem una cum altero praeter ipsum existente, videlicet Dei Patris Verbo, dicit, & non secundum veram unionem in unum Christum & Domini.

**D**ominum conuictum vna adoratione honorat, iussu vir-  
tuti anathematis huius subicitur. Ex his ergo con-  
stat primo, ibi tantum esse sermonem contra Ne-  
storium, qui ita diuidebat Christum in duas perso-  
nas, vt negaret posse vna propria adoratione ado-  
rari, nisi tantum per accidens vnam personam cum  
altera coniungendo. Secundo constat, falsum esse,  
hominem, in eo anathematismo pro humanitate  
sumi, nam Nestorius, cuius sententia ibi damnatur,  
non hominem, id est, naturam humanam, sed per-  
sonam humanam dicebat esse assumptam, quia non  
ponebat assumptionem substantialem, sed acciden-  
talem. Vnde reuera Cyrillus ibi non admittit, ho-  
minem assumptum, sed ad damnandam senten-  
tiam hereticam, eam opponit eisdem verbis, qui-  
bus heretici illam asserbant. Hoc, quod per se cla-  
rum erat, declarauit ipse Cyrillus in defensione e-  
iusdem anathematismi ad Euoprium, dicens. Non  
nos hominem assumptum esse dicimus à Deo Ver-  
bo, & copulatum illi secundum habitudinem quan-  
dam, quæ extrinsecus intelligatur, sed hominem  
eum factum esse definitum: & hanc ob causam exci-  
disse à pietate dogmatum eos, qui audent dicere as-  
sumptum hominem adorandum cum Filio & Deo  
vt alterum cum altero.

**Propositio** Tertiò constat ex his, hanc locutionem: *Humani-  
tas adoratur cum Verbo, seu, coadoratur Verbo*,  
non esse damnatam in illo anathematismo. Pro-  
batur, quia vt dictum est, ibi non est sermo de hu-  
manitate, sed de hoc homine Christo, de quo lon-  
ge diuersa est ratio: & ideo ex vna definitione non  
licet colligere aliam. Sed quæres, an illa propositio  
vera sit, vel falsa. Aliqui Theologi illam damnant,  
quia, licet in verbis illius anathematismi non com-  
prehendatur, comprehenditur tamen sub ratione  
eius, scilicet, *Quia particula cum, quoties adiungitur,*  
*denotat diuisionem & separationem inter ea, quibus ad-*  
*iungitur.*

**Responsio.** Mihi tamen videtur illa locutio in omni proprie-  
tate & rigore vera, humanitas adoratur cum Ver-  
bo, seu coadoratur Verbo, quod etiam hic Medina  
notauit. Et sumitur ex eodem Cyrillo in eodẽ libro  
Apologet. ad Orientales, vbi respondens Orientali-  
bus illi obiectis, quod alio loco scripserat, Fi-  
lium cum sua carne sedere ad dexteram Patris; & in  
anathematismo negauerit, filium cum homine ad-  
orari, dicit in hunc modum. Et enim, quædo ab vna per-  
sona & natura, hoc est, substantia vna, ex aminat sermo ea  
ex quibus est, hoc est, naturaliter constat, assertum cum, hoc  
est, per se cum: seruauit etiã sic per significat, quod vnu sint  
secundum compositionem, & vnu inter duo distincte discernit:  
quando autem ante distincta substantia in duo, & ad hoc  
quod oporteat seorsum alteram intelli gi & propriè, si eum,  
vel iura cum (supple dixeris) tunc eorum vel etiam plu-  
rium, & non vnius secundum compositionem, factam ma-  
nifestationem dicimus. In quibus verbis declarat Cy-  
rillus particulam cum non indicare accidentalem  
coniunctionem, & substantialem diuisionem, nisi  
quando adiungitur terminis significantibus perso-  
nas, vel res subsistentes; & ideo merito damnat il-  
lam propositionem, Christus coadoratur Verbo,  
vel, homo assumptus adoratur eum Deo: At verò  
quando illa particula interponitur naturæ & per-  
sonæ, aut partibus componentibus totam, licet si-  
gnificet aliquam distinctionem, non tamen exclu-  
dere substantialem vnionem & compositionem. Et  
adhibet exemplum Cyrillus, dicens, *Vt, exempli gra-*  
*tia, si dicere forte, cohonorari animam hominis cum suo*  
*corpore, qui honor certe fieret à quopiam erga vnum homi-*  
*nem qui est ex vtrisque; vel, si quis diceret, animam cum suo*  
*corpore esse vnum animal, non propterea in duos homines v-*  
*num diuidit: videtur autem potius non ignorare ea ex qui-*  
*bus sit, hoc est compositum sit naturaliter.*

**Dilutus obiectio.** Dicunt aliqui, Cyrillum, non simpliciter admit-  
tere illam locutionem, sed adiuncto illo relatiuo,

*A sua, vel alia dictione simili, quæ denotet substantia-*  
*lem vnionem; sicut enim ait, animam cohonorari*  
*cum suo corpore; & Filium cum propria carne con-*  
*fidere Patri. Sed Cyrillus non facit vim in illo pro-*  
*nomine vel relatiuo, sed in significatione particulæ*  
*cum, quæ accommodatur extremis quibus adiungi-*  
*tur. Vnde, si extrema significantur vt supposita, etiã*  
*si addas, homo cum suo Deo, vel Deus cum suo ho-*  
*mine, erit falsa locutio. E contrario vero, si extrema*  
*sint partes, vel suppositum & natura, etiam si non*  
*addatur pronomen, vel relatiuum suum, vel sua, vera*  
*erit locutio. Et ratio est, quia particula cum ex se so-*  
*cietatem, & coniunctionem significat, vt Latini*  
*aiunt; & ideo, si extrema ex se non sunt suppositali-*  
*ter distincta, non significat talem distinctionem in*  
*eis, sed potius apta est coniunctionem substantia-*  
*lem significare: & quamuis hæc expressius signifi-*  
*cari videatur, quando additur relatiuum sua vel simi-*  
*le, tamen, etiam si non addatur, illa significatio non*  
*excluditur, neque alius falsus sensus indicatur: imò*  
*etiam addendo prædictum relatiuum, adhuc potest*  
*significari vnio accidentalis, vt patet in exemplo*  
*posito, Petrus cum suo seruo, vir cum sua vxore,*  
*&c. honorantur, vel Imperator cum sua veste ado-*  
*ratur: ergo de se est indifferens significatio, accom-*  
*modatur autem extremis: idem ergo est de particula*  
*cum, etiam si sola ponatur. Et ita Augustinus sermo-*  
*ne 8. de verbis Domini sicut admittit hanc propo-*  
*sitionem, diadema Regis simul cum Rege adoratur:*  
*ita & hanc, carnem Christi simul cum diuinitate*  
*adoramus. Et Epiphanius in Ancorat. Adoratur (in-*  
*quit) Rex, coadoratur autem cum ipso etiam purpura*  
*quam gestat. Et eodem modo explicat adorari Ver-*  
*bum, & coadorari humanitatem. Et Damascenus*  
*libro tertio, capite octauo, agens de Christo, inquit,*  
*Cum vnam eandemque adorationem cum Patre & Spiritu*  
*santo, ac cum immaculata ipsius carne adhibemus. Simi-*  
*liter apud Cyrillum ex Athanasio legimus, libro pri-*  
*mo, de Fide ad Reginas, circa principium, Confite-*  
*mur vnam naturam Dei Verbi incarnatam, & adorabi-*  
*lem cum carne sua vna adoratione. Est igitur illa locutio*  
*satis propria & frequens apud Patres.*

**Quartò infero ex prædicta expositione, in eo a-**  
**nathematismo octauo nihil definitum aut damna-**  
**tum esse de hac locutione, Verbum & humanitas**  
**sunt duo obiecta adorabilia, aut, sunt adorabilia**  
**tantum alterum cum altero. Probat, quia, vt o-**  
**stensum est, ibi non est sermo de humanitate, sed de**  
**homine: dicere autem, Christum hominem esse al-**  
**terum à Verbo, est plane hereticum; & ideo merito**  
**damnatur illa propositio, in qua hæc alteritas (vt sic**  
**dicam) significatur: nam cum Christus & Verbum**  
**sint vnus, non possunt esse alter & alter, vt supra**  
**quaestione decima septima, visum est. At verò hu-**  
**manitas eo modo quo est ens, est alterum ens à Ver-**  
**bo, & altera natura à deitate Verbi: & ideo ea quæ**  
**de homine dicuntur, non necessario ad humanita-**  
**tem extenduntur. In illo ergo decreto nihil de ad-**  
**oratione humanitatis, vt distinctæ à Verbo dicitur.**

**Quæri vero hic potest, sicut in præcedente pun-**  
**cto, an illa locutio in rigore vera sit vel falsa. Et re-**  
**spondeo breuiter, simpliciter non esse admitten-**  
**dam, sed negadam potius, nam in rigore impropria**  
**est & falsa, quia humanitas Christi nõ est per se ens,**  
**sed est quasi pars seu natura componens Christum:**  
**& ideo Christus, & humanitas eius nõ possunt sim-**  
**pliciter dici duo obiecta adorabilia, sicut B. Virgo &**  
**anima vel corp⁹ eius nõ sunt plura obiecta adorabi-**  
**lia, quia anima & corpus cõponunt vnu obiectum**  
**ad quatuor & completum propriæ adorationis quã-**  
**uis mens humana possit præscindere, & circa vnam**  
**vel alteram partem præcisè versari. Eo vel maxime,**  
**quod adoratio simpliciter & propriissime dicta di-**  
**rigitur ad personam, cuius proprium est habere ex-**  
**cellentiã, potentiam, & dominũ, in quib⁹ adoratio**  
**Vuu 4 funda-**

fundatur: & ideo, ubi non sunt duae personae non possunt simpliciter admitti duo obiecta adorabilia, sed ex se vnum est, etiam si mens possit quasi in partes illud diuidere. Quo etiam fit, multo minus dici posse adorari humanitatem cum Verbo, tanquam alterum cum altero, nam alter & alter propriè non dicuntur, nisi de personis, seu suppositis. Et in hoc sensu loquitur apertè Cyril. in citato loco. Tandem propter eandem rationem non sunt absolute, concedendè duae adorationes humanitatis & Verbi, seu Christi, etià si humanitas dicto præciso modo possit adorari: nam propriè & ex se pèit adorari simul cū Verbo, & vna atq; eadem adoratione, qua Verbum; & quando mente præscinditur, illa adoratio est veluti incompleta, & quasi pars alterius, sicut humanitas ipsa incompletum obiectum est; & ideo sicut pars & totum non sunt duo simpliciter, ita neque illae sunt duae adorationes simpliciter, sed solum secundum quid; sicut Christus & humanitas eius, non sunt duo simpliciter, sed secundū quid. Quamquam, vt dixi, quando Concilia, loquuntur de vna adoratione Christi Dei & hominis, solum tractant de propria & completa adoratione, quae ad personam refertur, de qua quomodo vna sit dictum est fect. præced. An verò, præter hanc completam adorationem possit humanitas præcisè concepta, quasi incompleta adorari, & an hæc adoratio sit aliquo modo distincta ab illa, nihil Concilia tractarūt, quia ad dogmata fidei non pertinebat. Et per hæc satis responsum est ad ea quæ ex Conc. V. Constantin. & ex Cyrillo in fine illius argumenti adducuntur.

Ad primam confirmationem ex VII. Synodo respondetur ex superius dictis, aliud esse diuidere, aliud esse præscindere seu præcisè abstrahere. Nam diuidere idem est quod separare, & negando abstrahere vnum ab alio; præscindere autem solum est considerare vnum non considerando aliud. Hæretici ergo, qui dicebant, per imaginem Saluatoris representantem eum vt hominem diuidi humanitatem à diuinitate, loquebantur propriè de diuisione negatiua, volebant enim ex vi talis imaginis representari Christum vt purum hominem, vt causam inuenirent ad rejiciendam talem imaginem. Et hoc modo rectè dicit Concilium, per huiusmodi imaginem non diuidi humanitatem à Verbo, sicut non diuiditur corpus ab anima, quando homo secundū figuram corporis in imagine representatur: & in hoc sensu, etiam si ad mentis cogitationem hoc extendatur, verum est non posse diuidi humanitatem à diuinitate, id est, vt separata cogitari, negando videlicet, eam esse vnità Verbo. Secus vero est de abstractione præcisua, in qua nullum est mendacium. Neq; oportet in hoc figuram sensibilem conceptionis mentis æquiparare, quia multo subtilior est cogitatio mentis, quæ potest etiam indiuisibilia diuidere: nihilominus non nulla est similitudo, nam etiam per imaginem sensibilem Christi hominis representatur expressè humanitas eius, non vero diuinitas. Vnde, licet non representetur humanitas separata seu diuisa à diuinitate, dici tamen potest representari præcisè, quatenus imago ita est similis humanitati, vt non sit similis diuinitati, quamquam, supposita fide, representata illa humanitate, implicite nobis representetur coniuncta diuinitati, quia credimus ita existere, semperque existisse. Quamuis autem hoc in re ita sit, potest mens nostra non semper id cogitare, sed vnum ab alio præscindere.

Ad secundam confirmationem concedo, hæc locutionem esse verissimā, humanitas adoratur propter Verbum, quia in ea nihil aliud significatur, quam Verbum esse rationem adorandi humanitatem, quod est verissimū, non solum in hoc improprio & imperfecto modo adorandi, quo humanitas in abstracto colitur, sed et in illa perfectissima adoratione, quæ dum Christū & Verbum adoramus, ipsius coadora-

mus humanitatē: nam tota ratio, ob quam adoratio illa redundat in humanitatē, est Verbum, cui cōiuncta est. sic Damas. li. 4. c. 3. Caro (inquit) sapie quidem natura minime adoranda est, verum in incarnato Deo Verbo adoratur, non quidem visua, sed ob Deum Verbum, personam ipsi copulatam: & id declarat exemplo ferri igniti, quod tangere non audeamus, non propter se, sed propter conceptum ignem. Idem sumitur ex alijs Patribus fect. præced. citatis. Neque contra hoc quicquam obstant verba citata ex epist. 10. Cyrilli, nam, vt sæpe dixi, ibi non est sermo de humanitate, sed de homine, qui fit alter à Verbo, & quo Verbum indutum fuerit, quod fieri non potuisset, nisi accidentalī vnione & denominatione. Et ratio quæstatim Cyrillus subiungit, hoc satis declarat, nimirum, quia qui hoc modo loquitur, hominē à Deo diuidit.

Superest vt respondeamus ad testimonia Sanctorum. Ad Damascenum respondetur, verissimū esse, Verbum Incarnatum in eadem esse gloria cum Patre, & carnē eius ad participationem eiusdem se. dis esse subiectam; & ideo vna adoratione eoli cum ipso, quando Verbum ipsum incarnatum adoratur: hoc autem nil impedit, quomin⁹ possit humanitas cogitatione præscindi, vt ipsemet Damas. citatus ibi. Dam. dem fatetur, dicens, Si subtili cogitatione id quod in oculos incurrit, ab eo quod animo tantum acratione intelligitur, distinxerit: non enim hanc conditionalem posuit vt constantem ex hypothesi impossibili, sed plane vt possibilem ex mentis acumine. Ideo enim addidit illud, subtili cogitatione, nam si dederet impossibilitatem quæ de facto nunquam fiat, loqueretur, dicere posset, si re ipsa humanitatem à Verbo separaueris. Quod vero addit, humanitatem sic cogitam non esse adorabilem, rectè à D. Tho. expositum est de absolute & perfecta latria. Exemplum verò ferri igniti, quo Dam. vitur, non est ita materialiter intelligendū, vt animi motus in omnibus existimandi sint similes, vel proportionati motibus corporis. Quamuis ergo motu corporis non possit quis accedere vel recedere ab ignito ferro, quin ab igne recedat, cogitatione tamen rectè potest vnum ab alio secernere, & ad vnum sine alio accedere: & proprietates, quas vnum quodq; ex se sine alio habet, vel quas participat ex consortio alterius, præcisè considerare. Cum ergo adoratio actibus mentis fiat, & tendat in rem prout cogitatur, quamuis humanitas Christi sit igne diuinitatis ignita, cogitari potest, vel secundum se, vel secundum dignitatem quam habet ex vnione ad diuinitatem, nō cogitata diuina persona, vel natura secundum se seu tāquam obiectum circa quod per se primo versetur cogitatio, sed solum vt forma extrinseca, seu terminus vnionis humanitatis.

Ad Cyrillum respondetur, humanitatem propriè as per se non habere sedem distinctam à persona cuius est; nam sedere ad personam per se pertinet, sicut regnare & dominari, & habere alios titulos dignitatis & potentie, qui per illam sedem intelliguntur; tamen, licet humanitas per se non habeat sedem, in illa redundat illius sedis dignitas & participatio quedam, secundū quam potest præcisè concipi, & coli. Ex quo non fit, humanitatem habere distinctam sedem, sed potius sequitur, humanitatem per se non habere sedem, neq; ita illi in abstracto consideratæ cōuenire totam maiestatem personæ sedentis, sicut ipsi personæ vel diuine naturæ. Quod si quis inferat, hinc sequi, humanitatem non adorari, quia adorari solum est eius qui in throno seu dignitate sedet, respondetur, hoc esse verum de propriissima & completa adoratione, de qua Cyrillus eo loco agebat: incompleta tamen ac minus propriè ex præcisione mentis ac cogitationis humanæ non repugnat, humanitatem in abstracto consideratam adorari.

Atq; hinc facillè respondetur ad Athanasium; solum enim docere intendit contra Nestorianos, corpus Christi & Verbum eadem adoratione completa

& integra coli, & non esse adoranda tanquam re ipsa separata, & personaliter distincta, non vero excludit. Athanasius, quin præcisione mentis possit vnum quodq; secundum propria concipi. Cuius argumentum manifestum sumitur ex illis verbis, *Neg. Verbum adoratur, Verbum à carne longe seponimus*. Nam secundum præcisionem mentis clarum est, posse nos Verbum præcisè concipere & adorare: ergo, cum ait, *Verbum non longe seponimus*, loquitur de abstractione negativa, & de separatione in re ipsa: ergo eodem sensu intelligendus est, cum dicitur contrario, corpus non separari à Verbo. Atque idem plane est sensus Ambrosij, nam diuidere Christum, vt supra dixi, non est præcindere, sed negare vnitatem personæ: hoc autem modo non diuidit Christum qui humanitatem eius præcisè cogitat & adoratur, sed solum distinguit naturas: dicit autem paulò inferius idem Ambrosius, Non diuido Christum, cum carnis eius, diuinitatisque distinguo substantiam.

Ad Augustinum respondetur, eodem sensu loqui, quo ceteros Patres: cum ergo ait, Adorando Christum non esse de sola carne cogitandum, sensus est non esse de Christo cogitandum tanquam de puro homine, de quo nihil possit altius ac excellentius cogitari, quam sit caro seu humanitas, qui autem de Christo cogitat excellentiam quam habet in humanitate, etiam si aliam excellentiam non consideret, dummodo non excludat, non remanet in carne, quia vere credit diuinitatem eius, etiam si de ea actu non cogitet. Præsertim, quia aliud est loqui de Christo, prout Augustinus loquitur, aliud de humanitate, de qua nos nunc agimus: Christus enim semper cogitatus est Deus, humanitas verò non potest cogitari Deus. Vnde, si ob hanc solum causam dicatur aliquis sistere in carne, quia cogitans humanitatem, non apprehendit illam vt Deum, neque vt diuinam & increatam naturam, non male facit neque errat: imò contrarium cogitando valde erraret: imò merito tamen dicitur huiusmodi homo remanere in carne, si cogitet illam humanitatem non vt diuinam, sed vt deificatam naturam, aut diuino Spiritu excellenti modo sanctificatam.

Ad Theodoretum respondetur, ibi loqui de illa adoratione qua humanitas cum Verbo, & in Verbo, simul adoratur, quod merito dicit esse magnum miraculum quia fundatur in admirabili hypostatica vnione. De alio vero modo adorationis per mentis præcisionem nullum ibi sermonem habet, & sicut tale modum non docet, ita neque excludit.

Dices, esto verum sit, prædictos Patres non habuisse sermonem de hoc adorationis modo, neque illum aperte exclusisse, tamen, cum semper meminerint vnius adorationis perfectissimæ & excellentissimæ latræ Verbi incarnati & humanitatis eius, hoc ipso videntur omnem aliam excludere; non est ergo sine autoritate Patrum introducenda. Respondetur, in primis falsum esse, eos virtute vel implicite negasse hunc modum adorationis, quia expressam mentionem illius non fecerunt, cum in hoc modo nihil contineatur contrarium doctrinæ ipsorum, sed potius ex ea colligi possit, cum doceant, naturas ipsas, sicut manserunt distinctas, ita etiam esse diuersæ dignitatis & excellentiæ. Addiditque aperte Damascenus, cogitatione fecerim posse. Deinde, quod Patres non fecerint expressam mentionem huius adorationis, occasio fuit, quia cum hæreticis disputabant, contra quos nihil deseruiebat hic adorationis modus, vel etiam, quia loquebantur, de adoratione quæ regulariter ac publice est in vsu Ecclesiæ. Satis ergo est, quod D. Tho. & scholastici omnes hos modos adorationis distinxerint & declarauerint. Et ex dicendis inferius de adoratione imaginum constabit magis hic adorationis modus.

Vltimò definitur facile ex dictis, quid dicendum esset de humanitate Christi, si re ipsa separaretur à

Verbo. Refert enim Valdensis lib. 1. doctr. fid. antiquit. art. 3. c. 44. V. Vicleffum dixisse, humanitatem in eo casu esse adorandam latræ: intelligebat autem de latræ suprema, & absoluta, vt patet ex illis verbis Valdensis, Adoratione illa, qua Scriptura dicit, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Quo sensu est plane falsa & erronea sententia. Et in sensu contrario dixerunt August. serm. 59. de ver. Dom. & Epiphanius in Ancor. humanitatem, si esset separata, non fore adorandam, suprema scilicet, & absoluta adoratione. Nihilominus aliqua inferiori adoratione coli posset talis humanitas: nam, si retineret eadem dona creata gratiæ, propriæ & absolute adoraretur hyperdulia vt per se clarum est, cum vero iam non esset vnica, non posset ratione vnionis actualis adorari. An vero propter vnionem præcedentem esset aliquo modo adorabilis, dicemus commodius, infra de adoratione reliquiarum disputando. Sed obijci potest, nam licet humanitas separaretur à Verbo, maneret in illa dignitas redemptoris, ratione cuius mereretur adorationem latræ. Respondetur, esse redemptorem proprie conuenire personæ, non naturæ; persona autem quæ tunc in illa humanitate subsisteret, non esset redemptor, sed solum haberet in se naturam, quæ in Verbo fuit principium proximum seu organum redemptionis: hæc autem dignitas, vt bene notauit Scotus in 3. distinctione 9. non est fundamentum sufficiens adorationis latræ, sed solum hyperduliæ: beneficium enim redemptionis, vel potius vis & potestas redimendi, solum in principali autore esse potest sufficiens ratio adorationis latræ: quia solum illa excellentia est in eo ordine suprema & infinita.

## ARTICVLVS III.

Utrum Imago Christi sit adoranda adoratione latræ.

**A**d tertium sic proceditur. Videtur, quod imago Christi non sit adoranda adoratione latræ. Dicitur enim Exod. 20. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem. Sed nulla adoratio est facienda contra Dei præceptum. Ergo imago Christi non est adoranda adoratione latræ.

2. Præterea, Operibus Gentilium non debemus communicare, vt Apost. dicit Ephes. 5. Sed Gentiles de hoc præcepto inculpabantur, quod commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, vt dicitur Rom. 1. Ergo imago Christi non est adoranda adoratione latræ.

3. Præterea, Christo debetur adoratio latræ ratione diuinitatis, non ratione humanitatis. Sed imagini diuinitatis eius, quæ est anima rationali impressa, non debetur adoratio latræ. Ergo multo minus imagini corporali, quæ representat humanitatem ipsius.

4. Præterea, Nihil videtur esse in cultu diuino faciendum, nisi quod est à Deo institutum: vnde & Apostolus 1. ad Corinth. 11. traditur doctrinam de sacrificio Ecclesiæ, dicit, Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis. Sed nulla traditio in Scriptura inuenitur de adorandis imaginibus. Ergo imago Christi non est adoranda adoratione latræ.

Sed contra est, quod Damasc. inducit Basilium dicentem, Imaginis honor ad prototypum peruenit, id est exemplar. Sed ipsum exemplar, scilicet Christus, est adorandus adoratione latræ. Ergo & eius imago.

Respondeo dicendum, quod sicut Philosophus dicit in libro 1. de Memoria & reminiscencia: duplex est motus animæ in imaginem. Vnus quidem in ipsam imaginem, secundum quod res quædam est, alio modo in imaginem, in quantum est imago alterius. Et inter hos duos motus est hæc differentia: quia primus motus, quo quis mouetur in imaginem

Christi humanitas ab ipso in re separata, quo cultu venerabilis existet. V. Valdensis, August. Epiphanius.

Instantia sit satis.

Scotus.

146.  
2. q. 81. a.  
3. ad 3. q.  
49. a. 2. ad  
2. Et inf. ar.  
4. corp. 8. a.  
5. ad 2. q. 3.  
d. 9. q. 1. a.  
2. q. 2.

Li. 4. c. 19.  
non longe à  
plur. Sed ipsum exemplar, scilicet Christus, est adorandus ad-princ.

Cap. 2. circ.  
nima in imaginem. Vnus quidem in ipsam imaginem, secundum quod res quædam est, alio modo in imaginem, in quantum est imago alterius. Et inter hos duos motus est hæc differentia: quia primus motus, quo quis mouetur in imaginem